GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Vijelia

Traducere din limba spaniolă
ILEANA SCIPIONE

rao international publishing company

Pe Polinice, însă, Creon dârz a poruncit
Să nu-l îngroape, nici să-l plângă nimeni,
Să-i lase hoitul neîngropat și nebocit,
Pe câmp, o pradă dulce poftei fiarelor.
Se-aude că blândul Creon va îndrăzni
Să vină aici ca să ne spună - ai auzit? -
Și nouă toate acestea - mie, el!
Va da porunci, va spune în gura mare tuturor,
Celor ce nu pot ști că, de-l va asculta
Și va călca porunca lui, oricine-ar fi,
Va fi ucis cu pietre, în cetate, de popor.

(Din *Antigona)*

În pripă, ca și cum îmbulzeala ar fi prins rădăcini în centrul satului, a sosit compania bananieră, urmărită de vijelie. Aceasta venise învolburată, amestecată de-a valma cu resturi de oameni și obiecte de prin alte sate; rămășițele unui război civil, care părea tot mai depărtat și mai neverosimil. Vijelia era neîndurătoare. Totul, de la aroma secreţiilor sensibile până la duhoarea morții din adâncuri, se molipsea de putorile ei fără număr, așezate claie peste grămadă. În mai puțin de un an, a prăvălit peste sat molozul numeroaselor catastrofe de dinaintea ei și și-a răspândit pe străzi încărcătura de resturi nelămurite. Iar rămășițele s-au tot ales, precipitat, în ritmul zăpăcit și imprevizibil al furtunii, și s-au cules, până au transformat ceea ce fusese o ulicioară cu un râu la un capăt și un ocol pentru morți la celălalt într-un sat felurit și complicat, alcătuit din ce pierduseră alte sate.

Acolo au ajuns, odată cu vijelia îmbulzită a oamenilor, târâte de forța ei impetuoasă, gunoaie din magazine, spitale, saloane de distracții, uzine electrice; ce mai rămăsese din femeile singure și din bărbații care, la sosire, își legau catârca de un stâlp al hotelului, ducând cu ei, drept unic bagaj, un cufăr din lemn ori o legăturică de schimburi, iar

după câteva luni, aveau casă proprie, două concubine și gradul militar cu care le rămăseseră datori, pentru că ajunseseră târziu la război.

Chiar și resturi de iubiri triste de prin orașe ne-au venit odată cu vijelia, au înălțat căsuțe din lemn, au întocmit mai întâi un colț, unde o jumătate de pat de campanie era un sumbru adăpost de-o noapte, apoi o zgomotoasă stradă clandestină și, mai târziu, un întreg sat de toleranță în sat.

În toiul vijeliei, al furtunii cu fețe necunoscute, cu copertine pe domeniul public, cu bărbați care se primeneau în stradă, cu femei care stăteau așezate pe cufere cu umbrelele deschise și cu catâri și catârce lăsate de izbeliște, muritori de foame în grajdul hotelului, cei dintâi eram cei din urmă; noi eram străini; venetici.

După război, când am venit la Macondo și am putut aprecia calitatea solului, am știut că vijelia avea să vină odată și odată, dar nu ne-a dus mintea la forța ei. De aceea, simțind că se apropia avalanșa, n-am putut decât să punem farfuria, furculița și cuțitul în spatele porții și să ne așezăm, așteptând răbdători ca noii sosiți să ne cunoască. Atunci a fluierat trenul întâi oară. Vijelia s-a rotit și i-a ieșit în întâmpinare, dar, rotindu-se, și-a pierdut avântul, câștigând în unitate și vigoare; și a suferit procesul natural de fermentație, intrând în germenii pământului.

(Macondo, 1909)

1

Văd pentru prima oară un leș. E miercuri, dar mi se pare că-i duminică, pentru că nu m-am dus la școală și mi-am pus hainele de catifea reiată verde, care mă strâng pe ici, pe colo. Ținând-o pe mama de mână și urmându-l pe bunicul, care dibuie drumul cu bastonul la fiecare pas ca să nu dea peste ceva (nu vede bine pe întuneric și șchioapătă), am trecut prin fața oglinzii din salon și atunci mi-am zărit tot trupul îmbrăcat în verde și băsmăluța albă și apretată, strâns legată la gât, într-o parte. M-am văzut în oglinda rotundă și pătată și mi-am zis: *Ăsta-s eu, de parcă ar fi duminică.*

Ajungem la casa răposatului.

În odaia închisă, căldura e sufocantă. Se aude doar zumzetul soarelui pe străzi și nimic altceva. Aerul s-a oprit în loc, concret; ai impresia că-l poți răsuci ca pe o foaie de tinichea. Acolo unde au pus cadavrul miroase a cufere, dar nu le zăresc pe nicăieri. Într-un colț, e un hamac, cu un capăt legat de un belciug. Pute a resturi. Cred că lucrurile stricate și aproape putrede din jur arată ca și cum ar trebui să pută a resturi, deși în realitate au alt miros.

Întotdeauna am crezut că morții trebuie să poarte pălărie. Acum văd că nu. Văd că au capul alungit și mandibula

legată cu o băsmăluță. Văd că au gura întredeschisă și, din spatele buzelor învinețite, li se zăresc dinții pătați și neregulați. Văd că au limba mușcată într-o parte, groasă și moale, ceva mai închisă la culoare decât fața, ca atunci când legi degetele cu o sfoară din cânepă. Văd că au ochii deschiși, mult mai mult ca oamenii, nesățioși și ieșiți din orbite, iar pielea pare să fie din pământ îndesat și reavăn. Credeam că mortul e o persoană liniștită și adormită, iar acum văd că e exact pe dos. Văd că pare un om treaz și furios, ca după o încăierare.

Și mama s-a îmbrăcat de parcă ar fi duminică. Și-a tras pălăria veche de paie peste urechi și și-a pus o rochie neagră, închisă până în gât, cu mâneci lungi. Cum azi e miercuri, o văd distantă, necunoscută, și mi se pare că vrea să-mi zică ceva, în vreme ce bunicul se ridică să-i primească pe bărbații care au adus coșciugul. Mama stă jos lângă mine, cu spatele la fereastra închisă. Răsuflă greu și tot timpul își potrivește șuvițele de păr care îi ies de sub pălăria pusă în grabă. Bunicul le-a poruncit bărbaților să așeze sicriul lângă pat. Doar atunci mi-am dat seama că, într-adevăr, mortul poate să încapă în el. Când au adus coșciugul, am avut impresia că e prea mic pentru trupul lung cât patul.

Nu știu de ce m-au luat cu ei. Niciodată n-am intrat în această casă și chiar am crezut că e nelocuită. E mare, pe colț, iar ușile cred că nu i-au fost deschise nicicând. Doar acum, după ce mama mi-a zis: „După-amiază nu te duci la școală", și nu m-am bucurat, pentru că mi-a spus-o cu o voce gravă și rezervată; și am văzut-o aducându-mi hainele din catifea reiată, pe care mi le-a pus fără o vorbă și am ieșit la poartă alăturându-ne bunicului; și am trecut de cele

trei case care o despart de a noastră, doar acum mi-am dat seama că la acest colț de stradă locuia cineva. Cineva care a murit și care probabil că e bărbatul de care a pomenit mama când mi-a zis: „Trebuie să fii foarte cuminte la înmormântarea doctorului".

Când am intrat, n-am văzut mortul. Bunicul stătea în ușă, vorbind cu bărbații, și apoi ne-a poruncit să intrăm. Am crezut că era cineva în odaie, dar când am intrat am simțit-o întunecoasă și pustie. Încă din prima clipă, căldura mi-a biciuit obrajii și am simțit duhoarea resturilor, solidă și perenă la început, care vine acum, ca și căldura, în unde rare, și apoi dispare. Mama m-a dus de mână prin încăperea întunecoasă și m-a așezat lângă ea, într-un colț. Abia după o clipă am început să văd câte ceva. L-am zărit pe bunicul, încercând să deschidă o fereastră care părea lipită, sudată pe lemnul tocului, și lovind cu bastonul în clanțe, umplându-și sacoul de praf la fiecare mișcare. Am întors capul să văd unde se ducea bunicul, care declarase că nu putea să deschidă fereastra, și abia atunci am observat pe cineva în pat. Bărbatul era negricios, lung, nemișcat. Am întors capul spre mama care, îngândurată și serioasă, privea spre alt loc al încăperii. Cum picioarele nu-mi ajung până-n podea, ci-mi rămân în aer, suspendate la o palmă de dușumea, mi-am pus mâinile sub coapse, cu palmele proptite în scaun, și am început să le legăn, fără să mă gândesc la nimic, până mi-am amintit că mama îmi spusese: „Trebuie să fii foarte cuminte la înmormântarea doctorului". Atunci am simțit ceva rece în spate, m-am întors să văd, dar nu era decât peretele din lemn uscat și fisurat. A fost ca și cum cineva mi-ar fi zis din perete: „Nu da din picioare, fiindcă bărbatul din pat e doctorul și

e mort". Şi, când m-am uitat spre pat, l-am văzut cu alţi ochi. Nu l-am mai văzut dormind, ci mort.

De atunci, oricât m-aş strădui să nu-l privesc, simt că parcă cineva m-a legat cu faţa la el. Şi, cu toate strădaniile de a privi în altă parte, eu îl văd oricum, peste tot, cu ochii ieşiţi din orbite, cu faţa verde şi moartă în beznă.

Nu ştiu de ce n-a venit nimeni la înmormântare. Am venit eu, bunicul, mama şi cei patru flăcăi care lucrează la bunicul. Bărbaţii au adus o pungă cu var şi au golit-o în coşciug. Dacă mama n-ar fi ciudată şi neatentă, aş întreba-o de ce fac aşa. Nu înţeleg de ce trebuie să pună var în sicriu. Când au golit punga, unul a scuturat-o peste coşciug şi tot au mai căzut câteva fire, care păreau mai degrabă rumeguş decât var. Au luat mortul de umeri şi de picioare. Poartă un pantalon obişnuit, strâns în talie cu o curea lată şi neagră, şi o cămaşă cenuşie. N-are decât pantoful stâng. Cum ar spune Ada, cu un picior e prinţ şi cu altul, cerşetor. Pantoful drept e aruncat la un capăt al patului. În pat, părea că pe mort îl deranja ceva. În sicriu, pare că stă mai comod, mai liniştit, iar chipul lui, de om viu şi treaz după o încăierare, a căpătat un aer calm şi sigur. Profilul i s-a îndulcit; e ca şi cum acolo, în coşciug, se simte de-acum în locul care i se cuvine oricărui răposat.

Bunicul s-a plimbat prin odaie. A luat nişte obiecte şi le-a pus în sicriu. M-am uitat iar la mama, sperând că are să-mi spună de ce pune bunicul obiecte în sicriu. Dar mama e imperturbabilă în rochia neagră şi parcă se străduieşte să nu privească spre mort. Şi eu vreau să fac aşa, dar nu pot. Îl ţintuiesc cu privirea, îl cercetez. Bunicul pune o carte în coşciug, face un semn flăcăilor, iar trei dintre ei pun capacul peste cadavru. Numai atunci mă simt eliberat

de mâinile care îmi ţineau capul întors spre el şi încep să mă uit prin odaie.

O privesc iar pe mama. Pentru prima oară de când am intrat în casă, se uită la mine şi îmi zâmbeşte, iar surâsul ei forţat e găunos; aud în depărtare fluieratul trenului, care se pierde după ultima cotitură. Aud un zgomot din colţul unde-i hoitul. Văd că unul dintre bărbaţi ridică un capăt al capacului şi bunicul bagă în sicriu pantoful mortului, cel uitat în pat. Trenul fluieră iar, tot mai departe, şi pe neaşteptate îmi dă prin minte: „E două şi jumătate". Îmi amintesc că la ora asta (pe când trenul fluieră la ultima cotitură de lângă sat), băieţii fac cozi la şcoală, ca să intre la prima oră de după-amiază.

„Abraham", mă gândesc.

N-ar fi trebuit să aduc copilul. Aşa spectacol nu-i pentru el. Şi mie, care o să împlinesc treizeci de ani, îmi face rău aerul rarefiat de prezenţa cadavrului. I-am putea spune tatei că nu ne simţim bine într-o încăpere în care s-au adunat, vreme de şaptesprezece ani, reziduurile unui bărbat rupt de tot ce poate fi luat drept sentiment ori recunoştinţă. Poate că tata a fost singura persoană care l-a simpatizat. Simpatia lui inexplicabilă îl ajută acum să nu putrezească între aceşti patru pereţi.

Mă obsedează ridicolul acestor lucruri. Mă nelinişteşte gândul că peste o clipă vom ieşi în stradă, în urma unui coşciug care va inspira tuturor doar satisfacţie. Îmi închipui cu ce ochi ne vor privi femeile de la ferestre pe tata şi pe mine, mergând cu copilul în urma coşciugului unde putrezeşte singurul om pe care satul şi-a dorit să-l vadă dus la groapă în această uitare neostoită, urmat de cei trei care

au hotărât să ducă la bun sfârșit fapta milostivă care trebuie să fie începutul propriei lor rușini. Și e posibil ca, din pricina hotărârii luate de tata, mâine să nu vrea nimeni să vină la înmormântarea pe care am organizat-o.

Poate că de asta am adus copilul. Când tata mi-a zis, acum o clipă „Trebuie să vii cu mine", primul lucru care mi-a trecut prin minte a fost să iau cu mine copilul, ca să mă simt apărată. Și acum, în această după-amiază sufocantă de septembrie, iată-ne aici, simțind că lucrurile din jur sunt agenții neîndurători ai dușmanilor noștri. Tata n-are de ce să-și facă griji. În realitate, și-a petrecut toată viața doar cu așa ceva; a dat satului prilej de bârfă, făcându-și cele mai neînsemnate pofte, în ciuda tuturor convenienței. Acum douăzeci și cinci de ani, când acest om ne-a intrat în casă, tata trebuie să fi bănuit (observându-i manierele absurde) că azi n-avea nimeni să fie dispus aici, în sat, nici măcar să-i arunce hoitul păsărilor ogorului. Poate că tata a prevăzut toate obstacolele, a măsurat și a calculat posibilele inconveniente. Iar acum, după douăzeci și cinci de ani, trebuie să simtă că asta abia de este împlinirea unei misiuni îndelung premeditate, pe care ar fi dus-o la bun sfârșit oricum, chiar dacă ar fi trebuit să târască singur hoitul pe străzile din Macondo.

Dar, odată sosit ceasul, n-a avut curajul s-o facă singur și m-a obligat să împart cu el intolerabila promisiune, pe care probabil că a făcut-o cu mult înainte ca eu să am minte. Când mi-a zis „Trebuie să vii cu mine", nu mi-a lăsat vreme să-i pricep tot înțelesul vorbelor; n-am putut ghici cât de ridicol și de rușinos e să îngropi un om pe care toată lumea așteaptă să-l vadă oale și ulcele în propria vizuină. Pentru că lumea nu numai că a nădăjduit așa ceva,

dar s-a şi pregătit pentru ca totul să fie astfel şi a aşteptat din tot sufletul, fără remuşcări şi chiar cu satisfacţia anticipată de a simţi într-o zi cum pluteşte peste sat duhoarea plăcută a putreziciunii lui, fără ca nimeni să fie emoţionat, alarmat ori scandalizat, ci, încântat că a sosit ora râvnită, să spere doar că totul are să dureze până când mirosul greu al mortului are să le sature şi cele mai ascunse resentimente.

Iar acum noi vom lipsi Macondo de plăcerea îndelung râvnită. Mă simt ca şi cum, într-un fel, hotărârea noastră naşte în inimile oamenilor melancolicul sentiment nu al frustrării, ci al amânării.

Şi tocmai din această pricină ar fi trebuit să las copilul acasă; să nu-l amestec în uneltirea care acum va prinde trup în noi, aşa cum s-a întâmplat cu doctorul vreme de zece ani. Copilul ar trebui să rămână în afara ei. Nici măcar nu ştie de ce-i aici, de ce l-am adus în odaia asta plină cu moloz. Stă tăcut, uluit, parcă aşteaptă ca cineva să-i lămurească înţelesul tuturor acestor lucruri; parcă aşteaptă, legănându-şi picioarele, cu mâinile sprijinite de scaun, să i se descifreze înspăimântătoarea ghicitoare. Vreau să fiu sigură că n-are s-o facă nimeni; că nimeni n-are să deschidă uşa nevăzută care îl împiedică să treacă dincolo de raza de acţiune a simţurilor lui.

S-a uitat la mine de multe ori şi sunt sigură că i-am părut ciudată, necunoscută, cu rochia închisă şi pălăria veche pe care le-am îmbrăcat, ca să nu mă dau de gol nici măcar faţă de propriile presentimente.

Dacă Meme ar fi în viaţă, aici în casă, poate că ar fi altfel. S-ar putea crede că am venit pentru ea. S-ar putea crede că am venit să iau parte la durerea pe care ea n-ar fi simţit-o, dar pe care ar fi putut-o simula şi pe care satul şi-ar fi putut-o explica. Meme a dispărut acum vreo unsprezece

ani. Moartea doctorului anulează orice posibilitate de a afla unde sălăşluieşte ori, cel puţin, unde îi putrezesc oasele. Meme nu-i aici, dar e probabil că, de-ar fi fost aici (de nu se întâmpla ce s-a întâmplat şi nu s-a putut lămuri vreodată), ar fi fost de partea satului şi împotriva bărbatului care, şase ani în şir, i-a încălzit patul cu tot atâta iubire şi omenie ca şi un catâr.

Aud fluierând trenul la ultima cotitură. „E două şi jumătate", mă gândesc; şi mă obsedează că la această oră tot Macondo e cu gândul la ceea ce facem noi aici. Mă gândesc la doamna Rebeca, slabă şi pergamentoasă, cu ceva de fantomă domestică în priviri şi în îmbrăcăminte, aşezată lângă ventilatorul electric, cu chipul umbrit de gratiile de la fereastre. Ascultând cum se pierde trenul după ultima cotitură, doamna Rebeca îşi lasă capul în jos spre ventilator, chinuită de vipie şi de resentimente, cu fofezele inimii dând roată ca paletele ventilatorului (dar în sens invers) şi şopteşte:

– Dracul şi-a băgat coada în toate astea.

Apoi se înfioară, legată de viaţă prin rădăcinile minuscule ale cotidianului.

Şi Águeda, oloaga, o vede pe *Solita*[1] că se întoarce de la gară după ce şi-a condus logodnicul; o vede cum îşi deschide umbreluţa de soare şi dă colţul pe strada pustie; o simte cum se apropie cu bucuria sexuală pe care a simţit-o şi ea cândva, dar care s-a transformat în răbduria boală religioasă care o face să zică: „Ai să te zvârcoleşti în pat ca porcul în mocirlă".

Nu pot să scap de asta. Nu pot să nu mă gândesc că-i două şi jumătate; că trece catârca poştei într-un nor de

[1] „Singurica" (în sp. în orig.) (n.tr.)

praf arzător, urmată de bărbații care și-au întrerupt siesta zilei de miercuri ca să primească pachetul cu jurnale. Așezat, padre Ángel doarme în sacristie, cu breviarul deschis pe burta pântecoasă, aude cum trece catârca poștei, se scutură de muștele care-i chinuie somnul, râgâie și spune:

– Mă otrăvești cu chiftelele tale.

În fața unor asemenea lucruri, tata dă dovadă de sânge rece. Chiar și când a poruncit să se deschidă coșciugul ca să se bage pantoful uitat în pat. Doar el se putea interesa de acest bărbat ordinar. Când o să ieșim cu cadavrul, n-ar fi de mirare ca mulțimea să ne aștepte la poartă cu rahatul adunat azi-noapte și să arunce cu murdării în noi, pentru că trecem peste voința satului. Poate că n-au s-o facă din pricina tatei. Dar poate că au s-o facă, fiindcă-i vorba de ceva atât de nedemn cum este să-i iei satului plăcerea îndelung râvnită, imaginată în decursul multor seri sufocante, ori de câte ori bărbați și femei treceau prin casă și-și spuneau: „Mai devreme sau mai târziu vom prânzi cu această duhoare". Pentru că așa spuneau toți, de la prima până la ultima casă.

Peste o clipă va fi ora trei. *Domnișoara* știe deja. Doamna Rebeca a văzut-o trecând, a strigat-o, nevăzută în dosul gratiilor, a ieșit un moment din orbita ventilatorului și i-a zis: „Domnișoara e dracul gol. Tu știi". Și mâine nu fiul meu merge la școală, ci alt copil, total diferit; unul care va crește, va avea urmași și, în cele din urmă, va muri, fără ca nimeni să aibă pentru el datoria recunoștinței care să-i garanteze o înmormântare creștinească.

Eu aș sta acum liniștită acasă, dacă în urmă cu douăzeci și cinci de ani la tata n-ar fi venit acest om cu o scrisoare de recomandare, despre care nimeni n-a știut vreodată de la cine era, și n-ar fi rămas la noi, hrănindu-se cu ierburi

și uitându-se la femei cu ochii lui lacomi de câine, ieșiți din orbite. Dar pedeapsa îmi era scrisă încă dinainte de a mă naște și rămăsese ascunsă, reprimată, până în acest mortal an bisect când s-au împlinit treizeci de la nașterea mea și tata mi-a zis: „Trebuie să vii cu mine". Iar apoi, înainte să am vreme să întreb, lovind cu bastonul în dușumea: „Trebuie să ieșim din asta, fato, orice-ar ar fi. Doctorul s-a spânzurat azi-dimineață".

Bărbații au ieșit și s-au întors în odaie cu un ciocan și o cutie de cuie. Dar n-au bătut coșciugul în cuie. Au pus lucrurile pe masă și s-au așezat pe patul mortului. Bunicul pare liniștit, dar liniștea lui e imperfectă și disperată. Nu-i liniștea hoitului din sicriu, ci a bărbatului nerăbdător, care se străduiește să nu pară așa. Liniștea bunicului e nepotrivită și neliniștită, iar el dă ocol încăperii, șchiopătând și răscolind obiectele care stau claie peste grămadă.

Când descopăr că în odaie-s muște, începe să mă chinuie gândul că sicriul a rămas plin cu ele. Încă nu l-au bătut în cuie, dar mi se pare că zumzetul pe care la început l-am confundat cu uruitul ventilatorului electric din vecini e al cetei de muște care se izbesc, oarbe, de pereții sicriului și de fața mortului. Dau din cap; închid ochii; îl văd pe bunicul că deschide un cufăr și scoate niște lucruri pe care nu izbutesc să le disting; văd în pat cei patru tăciuni fără stăpân de la cele patru trabucuri aprinse. Hărțuit de vipia sufocantă, de minutul care nu mai trece, de zumzetul muștelor, simt că parcă cineva îmi zice: *Ai să fii aici. Ai să fii într-un sicriu plin cu muște. Acum abia împlinești unsprezece ani, dar într-o zi ai să fii aici, lăsat în voia muștelor într-un coșciug închis.* Întind picioarele lipite

și-mi văd propriile ghete negre și lustruite. „Am un șiret desfăcut", mă gândesc și mă uit iar la mama. Ea se uită la mine și se apleacă să-mi lege șiretul la gheată.

Din capul mamei se înalță un abur cald, mirosind ca aerul închis din dulap; miroase a lemn adormit, îmi aduce iar aminte de închisoarea din coșciug. Încep să suflu greu, vreau să ies; vreau să respir aerul încins al străzii și recurg la ultima soluție. Când mama se ridică, îi spun în șoaptă:

- Mamă!

Ea surâde și zice:

- Aha!

Iar eu, aplecându-mă spre ea, spre chipul ei fraged și strălucitor, tremurând:

- Vreau să merg acolo, în spate.

Mama îl cheamă pe bunicul, îi șoptește ceva. Îi văd ochii înguști și nemișcați în spatele ochelarilor, pe când se apropie și-mi zice:

- Ei, află că acum e imposibil.

Mă întind și rămân liniștit, indiferent la eșec. Dar lucrurile se petrec iar prea încet. Urmează mai multe mișcări rapide. Apoi mama se apleacă din nou peste umărul meu și zice:

- Ți-a trecut?

Vorbește cu glas serios și concret, ca și cum ar fi, mai mult decât o întrebare, o dojană. Am burta uscată și tare, dar întrebarea mamei o înmoaie, o lasă plină și moale, și totul, chiar și seriozitatea ei, mă face agresiv și sfidător.

- Nu, îi spun. Încă nu mi-a trecut.

Mă țin de stomac și încerc să bat cu picioarele în dușumea (altă soluție extremă), dar lovesc în gol; e distanța care mă desparte de podea.

Cineva intră în odaie. E un argat al bunicului, urmat de un polițist și de un bărbat care poartă și el pantaloni din dril verde, centură cu revolver și ține în mână o pălărie cu borul lat și răsucit. Bunicul îi iese în întâmpinare. Bărbatul cu pantalon verde tușește în întuneric, îi șoptește ceva bunicului, tușește iar; tușind, îi ordonă agentului să deschidă fereastra cu forța.

Pereții din lemn par fragili. Ca și cum ar fi făcuți din cenușă rece și bătătorită. Când polițistul lovește în ivăr cu țeava puștii, am impresia că giurgiuvelele nu se vor deschide. Casa se va prăbuși, pereții se vor prăvăli, dar fără zgomot, ca un palat din cenușă care s-ar dărâma în aer. Cred că la a doua lovitură vom rămâne în stradă, în plin soare, stând jos, cu capul acoperit de moloz. Dar la a doua lovitură, fereastra se deschide și lumina intră în odaie; bufnește violent, ca atunci când ai deschide ușa unui animal care fuge și adulmecă, mut, fără nici o direcție precisă; care zgârie cu furie pereții, în timp ce-i curg balele, apoi se întoarce și se aruncă, pașnic, în cotlonul cel mai răcoros al capcanei.

Când se deschide fereastra, lucrurile devin vizibile, dar se consolidează în ciudata lor irealitate. Atunci mama respiră adânc, își întinde mâinile spre mine și îmi zice:

– Vino, hai să vedem casa pe fereastră.

Și, din brațele ei, văd iar satul, ca și cum m-aș întoarce după o călătorie. Văd casa noastră decolorată și ruinată, dar răcoroasă, sub migdali; de aici mi se pare că n-am fost niciodată în prospețimea ei verde și cordială și că a noastră e casa imaginară perfectă, pe care mi-a promis-o mama în nopțile mele cu coșmaruri. Și-l văd pe Pepe, care trece fără să ne

vadă, distrat. Pe băieţelul din casa vecină, care trece fluierând, transformat şi necunoscut, de parcă tocmai s-ar fi tuns.

Atunci, primarul se ridică în picioare, cu cămaşa descheiată, asudat şi total şocat. Se apropie de mine, congestionat de exaltarea pe care i-o trezeşte propriu-i argument.

- Nu putem fi siguri că-i mort, până nu începe să pută, zice, îşi termină de încheiat cămaşa şi îşi aprinde o ţigară, cu capul întors iar spre sicriu, gândind, poate: *Acum nu pot zice că-s în afara legii.* Mă uit drept în ochii lui şi simt că îl privesc cu fermitatea necesară pentru a-i da de înţeles că-i pătrund cele mai ascunse gânduri. Îi spun:

- Te-ai pus în afara legii, ca să le faci celorlalţi pe plac.

Iar el, ca şi cum chiar asta aştepta să audă, zice:

- Eşti bărbat respectabil, colonele. Ştii că-i dreptul meu.

Îi spun:

- Ştii mai bine ca oricine că-i mort.

El zice:

- Adevărat, dar, la urma urmelor, eu nu-s decât un funcţionar. Legal nu-i decât certificatul de deces.

Îi spun:

- Dacă legea-i de partea ta, profită şi adu un medic care să emită certificatul de deces.

Cu capul ridicat, dar fără fumuri, foarte calm, dar fără cel mai mic semn de slăbiciune ori nelămurire, el zice:

- Eşti bărbat respectabil şi ştii că asta-i cu adevărat ceva arbitrar.

Auzindu-l, înţeleg că rachiul l-a prostit mai puţin decât laşitatea.

Acum îmi dau seama că primarul împărtăşeşte reproşul nutrit zece ani la rând, din noaptea furtunoasă când au

fost aduși răniții la poartă și (pentru că n-a deschis; a vorbit dinăuntru) i-au strigat:

– Doctore, ai grijă de răniți, că ceilalți medici nu mai prididesc; și, tot fără să deschidă (pentru că ușa a rămas închisă, iar răniții culcați pe jos în fața ei): Ești singurul doctor care ne-a mai rămas. Trebuie să ai milă.

Iar el a răspuns (și nici atunci nu s-a deschis ușa), iar mulțimea și l-a închipuit în mijlocul salonului, cu ochii galbeni și duri luminați de lampa de sus:

– Am uitat tot ce știam despre răni. Duceți-i altunde.

Și a continuat (pentru că, de atunci, ușa nu s-a mai deschis nicicând) cu ușa închisă, în vreme ce reproșurile creșteau, se ramificau, deveneau virulența colectivă care nu mai avea să înceteze niciodată în Macondo, pentru ca în fiecare ureche să răsune nestăvilit sentința – strigată în acea noapte – care l-a condamnat pe doctor să putrezească în spatele acestor pereți.

Au mai trecut încă zece ani, în care n-a băut din apa satului, hărțuit de teama să nu fie otrăvită; s-a hrănit cu legumele pe care el și ibovnica lui indiancă le cultivau în patio. Acum satul simte că vine ora la care poate să-i refuze mila pe care el i-a refuzat-o cu zece ani în urmă, iar Macondo, care îl știe mort (pentru că toți trebuie să se fi deșteptat în această dimineață ceva mai ușurați), se pregătește să savureze plăcerea mult râvnită, pe care cu toții o consideră meritată. Nu vor decât să simtă duhoarea putrezirii organice din spatele ușilor care atunci nu s-au deschis.

Încep să cred că promisiunea mea n-are să aibă nici urmă de valoare în fața cruzimii satului, și că-s încercuit, înconjurat de urile și neîndurarea cetei de resentimentari.

Până și biserica a găsit cum să mi se pună în cale. Padre Ángel mi-a zis acum o clipă:

- Nici măcar n-am să îngădui ca un bărbat care se spânzură să fie îngropat în pământ sfințit, după ce a trăit șaizeci de ani fără Dumnezeu. Iar pe tine, Domnul Nostru te-ar privi cu ochi buni dacă te-ai abține să duci la bun sfârșit ceea ce n-ar fi o facere de bine, ci o păcătoasă răzvrătire.

Eu i-am spus:

- Îngroparea morților e, după cum stă scris, o facere de bine.

Iar padre Ángel a zis:

- Da. Dar în acest caz, ar trebui s-o facă sanepidul, nu noi.

Am venit. I-am chemat pe cei patru flăcăi care au crescut la noi în casă. Am obligat-o pe fiică-mea, Isabel, să vină cu mine. Astfel, actul devine ceva mai familiar, mai uman, mai puțin personal și sfidător decât dacă aș fi dus singur cadavrul pe străzile satului, până la cimitir. Cred că Macondo e în stare de orice, după ceea ce am văzut de când a început secolul. Dar, dacă n-au să mă respecte pe mine nici măcar pentru că-s bătrân, colonel republican și, colac peste pupăză, șchiop, dar cu conștiința întreagă, sper s-o respecte cel puțin pe fiică-mea, pentru că-i femeie. N-o fac pentru mine. Poate că nici pentru liniștea mortului. Doar pentru împlinirea unei promisiuni sacre. Am adus-o pe Isabel, dar nu din lașitate, ci din caritate. Ea a adus copilul (și înțeleg că tot de asta a făcut-o), și acum stăm aici toți trei, îndurând greutatea acestei obligații nemiloase.

Am sosit doar de-o clipă. Am crezut că aveam să găsim cadavrul încă atârnând din tavan, dar oamenii ne-au luat-o înainte, l-au întins pe pat și aproape că i-au pus și giulgiul, cu convingerea secretă că treaba n-are să dureze mai mult

de o oră. Când am sosit, aşteptând să fie adus sicriul, am văzut că fiică-mea şi copilul se aşezau într-un colţ şi am cercetat încăperea, gândindu-mă că doctorul lăsase, poate, ceva care să-i explice hotărârea. Biroul era deschis, plin de hârtii indescifrabile, nici una scrisă de el. Pe birou era formularul cartonat, cel pe care îl adusese în casă cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, când deschisese cufărul enorm în care mi-ar fi putut încăpea lenjeria întregii familii. Dar în cufăr nu erau decât două cămăşi obişnuite, o dantură falsă, care nu putea fi a lui, pur şi simplu pentru că avea toţi dinţii, naturali şi puternici; un portret şi un formular. Deschid sertarele şi în toate dau de imprimate; hârtii şi iar hârtii, vechi, pline de praf; iar jos, în ultimul sertar, dau de dantura falsă pe care o adusese acum douăzeci şi cinci de ani, prăfuită, îngălbenită de vreme şi de nefolosire. Pe noptieră, lângă lampa stinsă, stau pachete de jurnale nedesfăcute. Mă uit peste ele. Sunt franţuzeşti, cele mai noi de acum trei luni: iulie 1928. Mai sunt şi altele nedeschise: ianuarie 1927, noiembrie 1926. Şi cele mai vechi: octombrie 1919. Mă gândesc: *Sunt nouă ani, un an după sentinţă, de când n-a mai deschis jurnalele. Încă de atunci renunţase la ultima legătură cu locurile natale şi cu oamenii de acolo.*

Bărbaţii aduc coşciugul şi iau cadavrul. Atunci îmi aduc aminte de ziua când, în urmă cu douăzeci şi cinci de ani, a venit la noi acasă şi mi-a înmânat scrisoarea de recomandare, datată în Panamá la sfârşitul marelui război şi adresată mie de Administratorul General al Litoralului Atlantic, colonelul Aureliano Buendía. Caut în bezna cufărului fără fund flecuşteţele rătăcite. E în celălalt colţ, n-are cheie şi înăuntrul lui sunt lucrurile aduse atunci. Îmi amintesc: *Avea două cămăşi obişnuite, o cutie cu dinţi, un*

portret și formularul acesta vechi din carton. Le adun și le pun înăuntru, înainte de a se închide coșciugul. Portretul mai e încă pe fundul cufărului, aproape tot acolo unde fusese și atunci. E dagherotipul unui militar cu decorații. Arunc și portretul în sicriu. Pun dantura falsă și, la urmă, formularul. Când termin, le fac semn bărbaților să închidă sicriul. Mă gândesc: *Acum călătorește iar. Normal ar fi ca ultima oară să ia cu el lucrurile care l-au însoțit penultima dată. Cel puțin, așa-i cel mai normal.* Și atunci mi se pare, pentru prima oară, că e un mort liniștit.

Cercetez încăperea și văd că și-a uitat un pantof pe pat. Cu el în mână, le fac încă o dată semn oamenilor mei, iar ei ridică din nou capacul exact în momentul când fluieră trenul, pierzându-se la ultima cotitură de după sat. „E două și jumătate", îmi trece prin minte. *Două și jumătate, în 12 septembrie 1928; aproape aceeași oră a acelei zile din 1903, când acest bărbat s-a așezat întâia oară la masa noastră și a cerut să mănânce iarbă.* Atunci, Adelaida l-a întrebat:

– Ce fel de iarbă, doctore?

Iar el, cu vocea lui cumpătată de rumegător, încă ușor nazală:

– Iarbă obișnuită, doamnă. De-aia de care mănâncă măgarii.

2

Adevărul e că Meme nu-i în casă și nimeni n-ar putea zice precis de când. Am văzut-o ultima oară acum unsprezece ani. Încă mai ținea aici, pe colț, dugheana cu leacuri, pe care nevoile vecinilor o transformaseră pe nesimțite într-un de toate pentru toți. Totul foarte ordonat, după modelul hărniciei scrupuloase și metodice cu care Meme își petrecea ziua cosând pentru vecini, la una dintre cele patru mașini de cusut *Domestic* existente pe atunci în sat, ori în spatele tejghelei, ocupându-se de clienți cu simpatia arătată de indience, la care ea n-a renunțat nicicând, deschisă și totodată rezervată; un amestec complex de ingenuitate și neîncredere.

N-o mai văzusem pe Meme de când plecase de la noi, dar e adevărat că n-aș putea spune exact când s-a dus să locuiască în colț, la doctor, nici cum a putut fi atât de lipsită de demnitate, încât să fie ibovnica unui bărbat care a refuzat s-o îngrijească, deși amândoi locuiau în casa tatălui meu, ea luată de suflet, iar el ca oaspete permanent. Am aflat de la mama mea vitregă că doctorul era soi rău, că îi ținuse o lungă predică tatei, pentru a-l convinge că Meme n-avea nimic grav. O zicea fără s-o fi văzut, fără să se fi

mișcat din camera lui. Oricum, chiar dacă boala indiencei n-ar fi fost decât ceva trecător, tot ar fi trebuit s-o îngrijească, măcar pentru considerația cu care fusese tratat în cei opt ani cât stătuse la noi.

Nu știu cum s-a petrecut. Știu că într-o zi, când s-a crăpat de ziuă, Meme și el nu mai erau în casă. Mama mea vitregă a pus să se închidă odaia și n-a mai vorbit de el până acum doisprezece ani, când coseam împreună la rochia mea de mireasă.

La trei sau patru duminici după ce plecase de la noi, Meme s-a dus la biserică, să asiste la liturghia de la opt, cu o rochie din mătase imprimată tipător și o pălărie ridicolă, împodobită cu un buchet de flori artificiale. Fusese întotdeauna atât de simplă la noi acasă, desculță în cea mai mare parte a zilei, că în duminica aceea, când a intrat în biserică, mi s-a părut altă Meme, nu a noastră. A ascultat liturghia în față, printre doamne, țeapănă și afectată, sub grămada de lucruri puse pe ea și care o făceau complicat de nouă, de o noutate spectaculoasă și plină de farafastâcuri. A stat în genunchi, tot în față. Până și devoțiunea cu care a ascultat liturghia era ceva necunoscut la ea; și chiar și în felul cum se închina era ceva din țopenia înflorită și strălucitoare cu care intrase în biserică, uluindu-i pe cei care o cunoscuseră ca slujnică la noi acasă și surprinzându-i pe cei care n-o văzuseră niciodată.

Eu (pe atunci n-aveam mai mult de treisprezece ani) mă întrebam cărui fapt se datora schimbarea; de ce dispăruse Meme din casa noastră și reapăruse în acea duminică în biserică, semănând mai mult cu o iesle de Crăciun decât cu o doamnă, ca și cum indianca și-ar fi pus haine pentru trei doamne la un loc, ca să asiste la liturghia de Paște,

și tot ar mai fi prisosit pe ea volănașe și mărgele de sticlă cât să mai îmbraci una. Când liturghia a luat sfârșit, femeile și bărbații s-au oprit în ușă, ca s-o vadă ieșind; s-au oprit în pronaos, pe două rânduri în fața ușii principale, și chiar cred că a fost ceva tainic premeditat în solemnitatea indolentă și batjocoritoare cu care au așteptat, muți, ca Meme să ajungă la ușă, apoi să închidă și să deschidă ochii, în perfectă armonie cu umbreluța ei în culorile curcubeului. Așa a trecut printre cele două șiruri de femei și bărbați, ridicolă în travestiul ei de păun cu tocuri înalte, până când un bărbat a dat să închidă cercul și Meme a rămas în mijloc, nimicnicită, confuză, încercând să schițeze un surâs distins, care i-a ieșit tot atât de pompos și de fals cum arăta. Dar, când Meme a ieșit, deschizându-și umbreluța și dând să pășească, tata era lângă mine și mă trăgea spre grup. De cum au început bărbații să închidă cercul, tata și-a croit drum spre Meme care, îmbrâncită, căuta să scape din asediu. Tata a luat-o de braț, fără să privească la concurență, și a dus-o în mijlocul pieței cu aerul mândru și sfidător pe care îl adoptă când face ceva cu care ceilalți nu-s de acord.

A trecut ceva vreme până am aflat eu că Meme se dusese acolo ca ibovnică a doctorului. Pe atunci, dugheana era deschisă și ea continua să vină la liturghie ca o adevărată doamnă din lumea bună, fără să-i pese de ce se spunea ori se gândea, ca și cum ar fi uitat ce pățise în prima duminică. Dar, după două luni, n-a mai fost zărită prin biserică.

Eu mi-l aminteam pe doctor acasă la noi. Îi țineam minte mustățile negre și răsucite și felul cum se uita după femei, cu ochi lascivi și pofticioși, de câine. Dar îmi amintesc și că nicicând nu m-am apropiat de el, poate pentru că-l consideram un animal ciudat, care se așeza la masă

după ce se ridicau toți și se hrănea cu iarba pe care o mâncau măgarii. Când cu boala tatei, acum trei ani, doctorul încă nu ieșise din casa de pe colț, din noaptea în care refuzase să acorde asistență răniților, la fel cum, cu șase ani mai înainte, i-o refuzase femeii care, două zile mai târziu, avea să-i devină ibovnică. Sărăcia ei de dugheană a fost închisă înainte ca satul să dea o sentință cu privire la doctor. Eu știu că Meme a mai viețuit aici câteva luni ori câțiva ani după închiderea dughenei. Probabil că s-a făcut nevăzută mult mai târziu, ori chiar când s-a aflat că se făcuse nevăzută, pentru că așa scria pe fițuica apărută aici, pe poartă. Conform ei, doctorul și-ar fi ucis ibovnica și ar fi îngropat-o în livadă, de teamă ca satul să nu-l otrăvească prin mijlocirea ei. Dar eu am văzut-o pe Meme înainte de a mă mărita. Acum unsprezece ani, când veneam de la rozariu, indianca a ieșit în ușa dughenei și mi-a zis cu un aer vesel și ușor ironic:

- Chabela[1], ai să te măriți și mie nu mi-ai zis nimic.

- Da, îi spun; așa trebuie să fi stat lucrurile.

Atunci întind frânghia, la un capăt al căreia se mai vede carnea vie a firelor de curând tăiate cu cuțitul. Refac nodul pe care oamenii mei l-au tăiat ca să dea jos trupul și arunc unul dintre capete peste bârnă, lăsând frânghia atârnată și agățată, destul de zdravănă ca să mai poată oferi multe morți asemenea celei a acestui bărbat. Răcorindu-și fața lovită de sufocare și rachiu cu pălăria, el zice:

- E chiar frânghia de care și-a atârnat hamacul mulți ani în șir.

[1] Diminutiv al lui Isabel (în sp. în orig.) (n.tr.)

Trage un scaun, îmi dă pălăria și se prinde fără nici un ajutor de ea, îmbujorat la față din pricina efortului. Apoi rămâne în picioare pe scaun, privind capătul care atârnă. Zice:

– Nu-i cu putință. Frânghia n-ajunge ca să mi-o răsucesc în jurul gâtului.

Și atunci înțeleg că e deliberat ilogic să caut obstacole cu care să împiedic înmormântarea.

Îl privesc în față, scrutându-i chipul. Îi spun:

– N-ai observat că el era cel puțin cu un cap mai înalt decât tine?

Iar el se întoarce să se uite la coșciug. Zice:

– Nu-s, totuși, sigur că a făcut-o cu frânghia asta.

Eu sunt sigur că a fost așa. Și o știe și el, dar vrea să piardă vremea, de frică să nu-și ia vreun angajament. În felul cum se mișcă la voia întâmplării se citește lașitatea. Dublă și contradictorie: aceea de a împiedica ceremonia și aceea de a da ordin să fie îndeplinită. Când ajunge în fața sicriului, se răsucește pe călcâie, mă privește și zice:

– Ar trebui să-l văd spânzurat, ca să mă conving.

Eu aș fi făcut-o. Eu le-aș fi dat voie oamenilor mei să deschidă sicriul și să-l atârne iar pe spânzurat în laț, cum a stat până acum câteva clipe. Dar ar fi prea mult pentru fiica mea. Ar fi prea mult pentru copilul pe care n-ar fi trebuit să-l ia cu ea. Deși nu mi-ar displăcea să tratez așa un mort, să ultragiez carnea lipsită de apărare, să-l deranjez pe bărbatul care stă întâia oară liniștit în propriu-i vierme; deși urnirea leșului care odihnește liniștit și pe merit în coșciug nu-i împotriva principiilor mele, aș pune să fie iar spânzurat, doar ca să aflu până unde poate merge acest bărbat. Dar nu-i cu putință. I-o și spun:

- Poți fi sigur că n-am să dau asemenea poruncă. Dacă vrei, spânzură-l singur și fă-te răspunzător de ce-o să fie. Adu-ți aminte că nu știm de când e mort.

El nu s-a mișcat. E încă lângă coșciug, se uită la mine, apoi la Isabel, după aceea la copil, apoi iar la sicriu. Pe neașteptate, pe chip îi apare o expresie sumbră și amenințătoare. Zice:

- Trebuie să știi ce poți păți din pricina asta.

Abia acum înțeleg până unde îi e adevărată amenințarea. Îi spun:

- Sigur că da. Sunt un om responsabil.

Iar el, acum cu brațele încrucișate, asudând, vine spre mine cu mișcări studiate și comice, pretins amenințătoare, și zice:

- Te-aș putea întreba cum ai aflat că omul s-a spânzurat azi-noapte.

Aștept să ajungă în fața mea. Stau nemișcat, privindu-l, până când răsuflarea lui caldă și aspră îmi plesnește fața; până când se oprește, cu brațele încă încrucișate, făcându-și vânt la subraț cu pălăria. Atunci îi spun:

- Când ai să-mi pui oficial această întrebare, am să-ți răspund cu mare plăcere.

Stă tot în fața mea, în aceeași poziție. Când îi vorbesc, nu-i nici surprins, nici descumpănit. Zice:

- Firește, colonele. Oficial te și întreb.

Sunt dispus să las frânghia cât de lungă. Sunt sigur că, oricât de multe ori ar avea pretenția s-o răsucească, tot va trebui să cedeze în fața unei atitudini de fier, dar răbdătoare și calme. Îi spun:

- Băieții au dat jos trupul, pentru că eu nu puteam îngădui să stea acolo, spânzurat, până când tu aveai să te

hotărăşti să vii. Te-am chemat acum două ore, atât cât ai fi avut nevoie ca să ajungi de la două străzi distanţă.

Tot nu se mişcă. Stau în faţa lui, sprijinit în baston, uşor aplecat înainte. Spun:

– În al doilea rând, era prietenul meu.

Înainte de a termina eu de vorbit, el zâmbeşte ironic, dar nu-şi schimbă poziţia, şi-mi aruncă în nas duhoarea lui groasă şi acră. Zice:

– E lucrul cel mai uşor de pe lume, nu-i aşa?

Şi, brusc, nu mai surâde. Zice:

– Deci tu ştiai că acest bărbat are să se spânzure.

Liniştit, răbdător, convins că nu vrea decât să complice lucrurile, îi spun:

– Îţi repet că, de cum am aflat că s-a spânzurat, am plecat spre tine, acum mai bine de două ore.

Dar el, de parcă i-aş fi pus o întrebare, nu i-aş fi dat o lămurire, zice:

– Tocmai luam masa de prânz.

Eu îi spun:

– Ştiu. Chiar mi se pare că ai avut timp să-ţi faci şi siesta.

Nu mai ştie ce să zică. Dă înapoi. Se uită la Isabel, care stă jos, cu copilul. Se uită la oameni şi, în cele din urmă, la mine. Dar acum expresia i s-a schimbat. Pare să opteze pentru ceea ce îl obsedează în ultimul moment. Se întoarce cu spatele la mine, se duce spre poliţist şi-i zice ceva. Agentul face un gest şi iese din odaie.

Apoi revine la mine şi mă ia de braţ. Zice:

– Mi-ar plăcea să stăm de vorbă în cealaltă odaie, colonele.

Acum are glasul total schimbat. Încordat și tulburat. În drum spre odaia vecină, simțindu-i apăsarea șovăielnică a mâinii pe brațul meu, mă surprind știind ce-are să-mi zică.

Spre deosebire de cealaltă, această încăpere e mare și răcoroasă, invadată de lumina din patio. Aici îi văd ochii tulburi, zâmbetul care nu-i rimează cu privirea. Îi aud glasul:

- Colonele, asta am putea-o aranja altfel.

Iar eu, fără să-l las să termine, îi spun:

- Cât?

Atunci devine cu totul alt om.

Meme adusese o farfurie cu dulceață și două chifle cu sare, pe care mama o învățase să le facă. Ceasul bătuse ora nouă. Meme stătea jos în fața mea, în fundul dughenei, și mânca fără chef, de parcă dulceața și chiflele n-ar fi fost decât decorul care asigura vizita. Eu așa înțelegeam și, drept urmare, o lăsam să se piardă în labirinturile ei, să se cufunde în trecut cu entuziasmul nostalgic și din cauza căruia părea, în lumina fitilului care se consuma pe tejghea, mult mai ridată și mai bătrână decât în ziua când intrase în biserică purtând pălărie și tocuri înalte. Era evident că în acea noapte Meme avea chef să-și aducă aminte. În vreme ce chiar asta făcea, aveai impresia că, în decursul anilor anteriori, stagnase la o unică vârstă fără timp, iar în acea noapte, aducându-și aminte, își punea iar în mișcare timpul propriu și începea să-și sufere îndelung amânatul proces de îmbătrânire.

Meme stătea dreaptă și întunecată, vorbind de pitoreasca splendoare feudală a familiei noastre în ultimii ani ai secolului trecut, dinaintea marelui război. Vorbea despre mama. Și-o amintea în noaptea când eu veneam de la

biserică şi ea îmi zisese: „Chabela, ai să te măriţi şi mie nu mi-ai spus nimic". În acele zile îmi era dor de mama şi încercam să mi-o aduc şi mai tare aminte. „Eşti leită-poleită maică-ta", a zis. Şi eu am crezut-o cu adevărat. Stăteam jos în faţa indiencei, în al cărui accent se amestecau precizia şi neclaritatea, ca şi cum în ceea ce-şi amintea era mult dintr-o legendă incredibilă, dar ea o făcea de bună-credinţă şi chiar cu convingerea că trecerea timpului făcuse din legendă o realitate de demult, dar greu de uitat. Mi-a vorbit de voiajul întreprins de părinţii mei în timpul războiului, de călătoria grea pe care o încheiaseră, stabilindu-se la Macondo. Părinţii mei fugeau de aventurile războiului şi căutau un liman prosper şi liniştit unde să-şi ridice corturile; auziseră de viţelul de aur şi se duseseră să-l caute în satul pe atunci în curs de formare, întemeiat de diferite familii refugiate, ai căror membri se străduiau în egală măsură să-şi păstreze tradiţiile şi practicile religioase şi să-şi îngraşe porcii. Macondo a fost pentru părinţii mei pământul făgăduinţei, pacea şi Lâna de Aur. Aici au găsit locul potrivit ca să-şi reconstruiască locuinţa care, nu peste mulţi ani, avea să fie un conac de ţară cu trei grajduri şi două odăi pentru oaspeţi. Meme ţinea minte amănuntele şi vorbea despre lucrurile cele mai extravagante cu o neînfrântă dorinţă de a le retrăi ori cu durerea pe care i-o provoca evidenţa că nu avea să le mai retrăiască. N-au bolit, nici n-au suferit lipsuri pe drum, spunea. Chiar şi caii dormeau cu apărători împotriva ţânţarilor, nu pentru că tata ar fi fost cheltuitor ori nebun, ci pentru că mama avea un ciudat simţ al milei, sentimente umanitare, şi considera că ochii Domnului se bucurau la fel şi de un om, şi de un animal apărat de ţânţari. Şi-au cărat peste tot bagajele

extravagante și stingheritoare; cuferele pline cu lenjeria celor care muriseră înainte de a se naște și ei, și strămoșii, care nu mai puteau fi găsiți nici la douăzeci de picioare sub pământ; cutii pline cu ustensile de bucătărie, care nu se mai foloseau de mult și aparținuseră celor mai îndepărtate rude ale părinților mei (erau veri primari între ei) și chiar un cufăr plin cu icoane, cu care reconstruiau altarul casei în fiecare loc pe care îl vizitau. Era o șatră curioasă cu cai, găini și patru flăcăi (tovarășii lui Meme), care crescuseră în casă și-i urmau pe părinții mei peste tot, ca animalele dresate de la circ.

Meme își amintea cu tristețe. Aveai impresia că trecerea timpului i se părea o pierdere personală, ca și cum percepea, cu inima sfâșiată de amintiri, că, dacă timpul n-ar fi trecut, ea ar mai fi fost încă în călătoria care trebuie să fi constituit o pedeapsă pentru părinții mei, dar care pentru copii era o sărbătoare, cu spectacole neobișnuite, precum cel al cailor de sub apărătorile de țânțari.

„Apoi totul a început să meargă din rău în mai rău", a zis. Au sosit în cătunul Macondo, gata să ia naștere în ultimele zile ale veacului, ca o familie distrusă, încă legată de recenta splendoare trecută, distrusă de război. Indianca și-o amintea pe mama la sosirea în sat, călărind femeiește pe-o catârcă, însărcinată, verde la față ca bolnavii de malarie, cu picioarele atât de umflate că nu mai putea să meargă. Poate că în mintea lui dădea rod sămânța nemulțumirii, dar tata venea hotărât să prindă rădăcini cu orice preț și dornic ca mama să-i dăruiască fiul care îi crescuse în pântece în decursul călătoriei și care o omora treptat, pe măsură ce se apropia momentul nașterii.

Lampa îi lumina profilul. Cu aerul robust de indiancă și cu părul lins și gros ca o coamă ori o coadă de cal. Meme stătea asemeni unui idol verde, spectral, pe dușumeaua odăiței încinse din fundul dughenei, vorbind cum ar fi făcut idolul, de s-ar fi pus să-și aducă aminte de vechea-i viață pământească. Nicicând nu stătusem lângă ea, dar în acea noapte, după intimitatea neașteptată și spontană, simțeam că mă uneau cu ea legături mai sigure decât cele de sânge.

Brusc, într-o pauză a lui Meme, l-am auzit tușind în odaie, chiar unde stau acum, cu copilul și cu tata. A tușit sec și scurt, și-a dres glasul și a scos sunetul inconfundabil al omului care se răsucește în pat. Meme a tăcut imediat; un nor negru, tăcut, i-a umbrit chipul. Eu îl uitasem. Cât stătusem acolo (era în jur de ora zece), mă simțisem singură în casă cu indianca. Apoi tensiunea din casă s-a schimbat. Am simțit oboseala brațului în care țineam, fără să fi gustat din ele, farfuria cu dulceața și chiflele. M-am aplecat în față și am spus:

– E treaz.

Nemișcată acum, rece și complet indiferentă, ea a zis:

– O să stea treaz până-n zori.

Pe neașteptate, mi-am explicat dezamăgirea care se putea citi pe chipul lui Meme când își amintea de trecutul de la noi de-acasă. Viețile noastre se schimbaseră, vremurile se anunțau bune, iar Macondo era acum un sat zgomotos, unde se găseau bani de ajuns chiar și pentru risipa de sâmbătă noaptea, dar Meme trăia ancorată într-un trecut mai bun. Pe când afară se tăia vițelul de aur, înăuntru, în fundul dughenei, viața ei era stearpă, anonimă; stătea toată ziulica la tejghea, iar noaptea cu un bărbat care nu dormea

până-n zori și-și pierdea vremea dând ocol casei, plimbându-se, privind-o lacom cu ochii lui lascivi de câine, pe care nu i-am putut uita. Mă emoționa să mi-o închipui pe Meme cu bărbatul care, într-o noapte, refuzase s-o îngrijească și, rămânând același animal dur, străbătea casa ziua întreagă, înrăit, fără amărăciune și fără milă, scoțând din minți și cel mai echilibrat om.

După ce mi-am recăpătat glasul, știind că el era aici, treaz, deschizând, poate, ochii de câine ori de câte ori cuvintele noastre răsunau în fundul dughenei, am încercat să schimb vorba.

- Și cum îți merge afacerea? am întrebat.

Meme a zâmbit. Avea un râs trist și taciturn, ca și cum nu exprima un sentiment din prezent, ci îl păstra în sertar, ca să-l scoată doar la mare nevoie, dar îl folosea anapoda, de parcă folosirea lui din an în Paște o făcea să uite cum se folosea în mod normal.

- Așa, a zis, dând ușor din cap, și a recăzut în tăcerea-i abstractă.

Atunci am înțeles că venise ora să plec. I-am dat farfuria lui Meme, fără să-i explic de ce nu mă atinsesem de nimic, iar ea s-a ridicat și a pus-o pe bufet. M-a privit de-acolo și a repetat:

- Ești leită-poleită maică-ta.

Fără îndoială că stăteam în lumină, întunecată de limpezimea care îmi cădea pe față, iar Meme nu mă vedea în vreme ce vorbea. Apoi, când s-a ridicat să pună farfuria pe bufet, prin spatele lămpii, m-a văzut din față și de aceea a și zis:

- Ești leită-poleită maică-ta.

Și a venit să se așeze.

Atunci a început să-şi amintească de zilele când sosise mama la Macondo. Se dusese de pe catârcă drept în balansoar şi rămăsese acolo vreo trei luni, neclintită, acceptând hrana fără nici un chef. Uneori primea prânzul şi rămânea până pe la jumătatea după-amiezii cu blidul în mână, ţeapănă, fără să se legene, cu picioarele sprijinite pe un scaun, simţind cum creştea moartea în ele, până când venea cineva şi îi lua farfuria din mâini. Când i-a venit sorocul, durerile naşterii au scos-o din nepăsare şi s-a sculat singură, dar au trebuit s-o ajute să facă cei douăzeci de paşi care despărţeau coridorul de dormitor, martirizată de invazia morţii care ajunsese la ea în cele nouă luni de suferinţe tăcute. Pe drumul dintre balansoar şi pat a suferit toată durerea, amărăciunea şi chinurile de care fusese scutită în călătoria făcută cu câteva luni în urmă, dar la capătul căreia ajunsese acolo unde ştia că trebuia să ajungă, înainte de a îndeplini ultimul act al vieţii.

Părea că moartea mamei l-a adus pe tata în pragul disperării, a zis Meme. Dar, aşa cum a spus chiar el după aceea, când a rămas singur în casă, „nimeni nu se poate încrede în cinstea unui cămin unde bărbatul nu are la îndemână o soţie legitimă". Cum citise într-o carte că, la moartea unei persoane iubite, trebuie să plantezi o tufă de iasomie ca să-ţi aminteşti de ea în fiecare noapte, a pus planta agăţătoare lângă zidul care dădea spre patio şi, după un an, s-a însurat a doua oară cu Adelaida, mama mea vitregă.

Uneori credeam că Meme era gata să plângă în timp ce vorbea. Dar s-a ţinut tare, încântată să ispăşească greşeala de a fi fost fericită şi de a fi încetat să mai fie din proprie voinţă. Apoi a zâmbit. Şi, mai încolo, s-a întins pe scaun şi

s-a umanizat total. A fost ca și cum și-ar fi făcut în minte socotelile durerii; când s-a aplecat în față, a văzut că soldul amintirilor bune era încă pozitiv și a zâmbit cu vechea-i simpatie largă și batjocoritoare. A spus că restul începuse cu cinci ani mai târziu, când a ajuns în sufrageria unde tata mânca de prânz și i-a zis:

- Colonele, colonele, în birou vă așteaptă un străin.

3

În spatele bisericii, de cealaltă parte a străzii, era un patio fără pomi. Pe la sfârşitul veacului trecut, când am ajuns la Macondo, încă nu începuse să se construiască biserica. Pe maidanele pustii, uscate, se jucau copiii când ieşeau de la şcoală. Apoi, când a început construirea bisericii, au înfipt patru furci mari lângă patio şi au văzut că pe terenul încercuit se putea ridica o cameră. Şi au făcut-o. În ea păstrau materiale pentru templul în construcţie.

Când s-au terminat lucrările bisericii, cineva a lipit cu lut pereţii cămăruţei şi a spart o uşă în peretele din spate, care dădea spre micul patio pustiu şi pietros unde nu creştea nici măcar o buruiană. Un an mai târziu, cămăruţa era aranjată pentru două persoane. Înăuntru mirosea a var. Era singurul miros plăcut care se simţise mulţi ani la rând şi avea să se simtă vreodată în acea încăpere. După ce-au văruit pereţii, aceeaşi mână care încheiase construcţia a tras zăvorul la uşa dinăuntru şi i-a pus lacăt celei de-afară.

Odaia n-avea stăpân. Nimeni nu se îngrijise să-şi aroge efectiv drepturi nici asupra terenului, nici asupra materialelor de construcţie. La sosire, primul paroh a mers la una

dintre familiile înstărite din Macondo. Apoi s-a mutat în altă parohie. Dar în acele zile (şi posibil înainte de plecarea primului paroh), o femeie cu un copil de ţâţă a ocupat odăiţa, fără ca cineva să fi aflat când ajunsese acolo, nici de unde, nici cum deschisese uşa. Într-un colţ, era un urcior negru, acoperit cu muşchi verde, iar o cană atârna într-un cui. Dar pe pereţi nu mai era var. În patio, pe pietre, se formase o crustă de pământ plouat şi întărit. Femeia a făcut o împletitură din ramuri, ca să se apere de soare. Şi, cum n-avea mijloace să facă un acoperiş de palmier, olane ori zinc, a plantat un butaş de viţă-de-vie lângă împletitură şi a atârnat o legătură de aloe şi o pâine la poarta de la uliţă, ca să se apere de farmece.

Când s-a anunţat sosirea noului paroh, în 1903, femeia şi copilul încă mai locuiau în acea cameră. Jumătate din sat a ieşit la drumul mare să-l aştepte pe preot. Fanfara din sat a cântat piese sentimentale, până a sosit un băietan care, gâfâind şi cât pe-aci să-şi dea sufletul, a spus că parohul, călare pe catârcă, era la ultima cotitură a drumului. Atunci, muzicanţii şi-au schimbat poziţiile şi au început un marş. Cel însărcinat cu discursul de bun-venit s-a urcat pe parapetul improvizat şi a pândit apariţia parohului, ca să-şi înceapă salutul. Dar, după o clipă, melodia marţială s-a oprit, oratorul a coborât de pe masă, iar mulţimea a amuţit, văzând un străin care trecea, călărind o catârcă pe crupa căreia voiaja cel mai mare cufăr văzut vreodată în Macondo. Bărbatul a trecut mai departe spre sat, fără să se uite la nimeni. Deşi parohul ar fi trebuit să călătorească civil, nimănui nu i-a dat prin minte că voiajorul de culoarea bronzului, cu jambiere militare, era un preot îmbrăcat civil.

Și nici nu era, în realitate, pentru că, tot la acea oră, în celălalt capăt al satului, au văzut intrând pe scurtătură un preot ciudat, înspăimântător de slab, cu fața uscată și alungită, călare pe-o catârcă, cu sutana ridicată până la genunchi și apărându-se de soare cu o umbrelă decolorată, ca vai de capul ei. Parohul a întrebat în împrejurimile templului unde era casa parohială și probabil că a întrebat pe cineva care habar n-avea de nimic, pentru că i-a răspuns:

– E cămăruța din spatele bisericii, părinte.

Femeia ieșise, dar copilul se juca înăuntru, în spatele ușii întredeschise. Preotul a descălecat, a târât până în odaie o valiză burdușită, pe jumătate deschisă și fără încuietori, pe care abia o ținea închisă o curea dintr-o piele diferită de a valizei, și, după ce a cercetat odăița, a băgat catârca în patio și a legat-o la umbra viței-de-vie. Apoi a deschis valiza, a scos un hamac care trebuie să fi fost de aceeași vârstă și la fel de uzat ca umbrela, l-a atârnat pe diagonală în odaie, între doi stâlpi, și-a scos ghetele și a încercat să adoarmă, fără să se sinchisească de copilul care îl privea cu ochi rotunzi și înspăimântați.

Când s-a întors, pe femeie poate că a tulburat-o ciudata prezență a preotului, al cărui chip era atât de inexpresiv, că nu se deosebea prin nimic de hârca unei vaci. Poate că femeia a traversat încăperea în vârful picioarelor. Poate că a tras patul pliant lângă ușă, a făcut o legăturică din hainele ei și din cârpele băiatului și a ieșit din odaie, zăpăcită, fără să se mai intereseze nici măcar de urcior și de cană, pentru că, peste un ceas, când delegația a făcut cale întoarsă în sat, precedată de fanfara care cânta aria marțială în mijlocul unei cete de pușți fugiți de la școală, l-au găsit pe paroh singur în odăiță, tăind frunză la câini în hamac,

cu sutana descheiată și desculț. Poate că cineva le dăduse de veste la drumul mare, dar nimănui nu-i trecuse prin minte să întrebe ce făcea parohul în acea odaie. Poate că s-au gândit că era oarecum rudă cu femeia, la fel cum ea poate părăsise odăița, fiindcă își închipuise că parohul avea poruncă s-o ocupe, ori era proprietatea bisericii, ori pur și simplu de teamă să nu fie întrebată de ce trăise mai bine de doi ani într-o încăpere care nu-i aparținea, fără să plătească chirie și fără să-i fi dat voie cineva. Nici delegației nu-i trecuse prin minte să ceară explicații, nici atunci, nici după, fiindcă parohul nu acceptase discursurile, pusese darurile pe podea și se mărginise să salute rece, în treacăt, bărbații și femeile, deoarece, a zis, „nu închisese ochii toată noaptea".

Delegația s-a risipit în fața primirii reci făcute de cel mai ciudat preot pe care îl zăriseră vreodată. Vedeau că fața îi semăna cu hârca unei vaci, că-și răsese părul cenușiu de pe cap și că n-avea buze, ci o crăpătură orizontală, care nu părea să ocupe locul gurii de la naștere, ci fusese făcută mai târziu, dintr-o singură lovitură de cuțit trasă prin surprindere. Dar, chiar în acea după-amiază, li s-a părut că semăna cu cineva. Și, înainte de a se crăpa de ziuă, știau cu cine. Și-au amintit că-l văzuseră cu o praștie și o piatră, gol-pușcă, dar cu pantofi și pălărie, pe vremea când Macondo era o umilă adunătură de case de refugiați. Veteranii și-au amintit ce isprăvi făcuse în războiul civil din optzeci și cinci. Și-au adus aminte că fusese colonel la șaptesprezece ani și că era neînfricat, încăpățânat și antiguvernamental. Numai că la Macondo nu se mai știuse nimic de el până când se întorsese să ia în primire parohia. Foarte puțini își aminteau numele lui de botez. În schimb,

majoritatea veteranilor ţineau minte cel pe care i-l pusese mama lui (pentru că era voluntar şi răzvrătit), acelaşi cu care îl cunoscuseră mai târziu camarazii lui din război. Toţi îl strigau *Cachorro*[1]. Şi aşa l-au strigat în Macondo până la moarte:

– *Cachorro, Cachorrito.*

Aşa că acest bărbat a ajuns la noi acasă în aceeaşi zi şi aproape la aceeaşi oră cu *Cachorro* la Macondo. El, pe drumul mare, când nimeni nu-l aştepta şi nici n-avea nici cea mai mică idee despre numele ori meseria lui; iar parohul, pe scurtătură, când tot satul îl aştepta la drumul mare.

Eu m-am întors acasă după primire. Tocmai ne aşezasem la masă – ceva mai târziu ca de obicei –, când Meme s-a apropiat şi mi-a zis:

– Colonele, colonele, în birou vă aşteaptă un străin.

Şi eu am spus:

– Să intre, să poftească.

Iar Meme a zis:

– E în birou şi spune că trebuie să vă vadă urgent.

Adelaida nu i-a mai dat supă Isabelei (care n-avea pe atunci mai mult de cinci ani) şi s-a dus să-l primească pe noul sosit. O clipă mai târziu, s-a întors vizibil preocupată:

– Se foia prin birou, a spus.

Am văzut-o mergând în urma sfeşnicului. Apoi s-a întors şi a continuat să-i dea supă Isabelei.

– Trebuia să-l inviţi înăuntru, am spus, fără să mă opresc din mâncat.

Şi ea a zis:

---

[1] „Cătelandru", în spaniola iberică, şi „încăpăţânat", în spaniola din America. (n.tr.)

- Asta și era să fac. Dar se foia prin birou când m-am dus, așa că i-am spus bună seara și el nu mi-a răspuns, pentru că se uita la micuța balerină cu arc. Când era să-i mai dau o dată bună seara, el a început să întoarcă arcul balerinei, a pus-o pe masa de scris și s-a uitat cum dansa. Poate că nu m-a auzit din pricina cântecelului când i-am dat iar bună seara, așa că m-am oprit în fața mesei de scris peste care stătea aplecat, uitându-se la balerina al cărui arc încă nu se derulase tot.

Adelaida îi dădea supă Isabelei. Eu i-am spus:

- Probabil că-l interesează foarte mult jucăria.

Iar ea, dându-i în continuare supă Isabelei:

- Se tot foia prin birou, dar, după ce-a văzut micuța balerină, a luat-o, ca și cum știa dinainte la ce servește și cum merge. Îi întorcea arcul, când i-am spus bună seara prima oară, înainte să se audă cântecelul. Atunci a pus-o pe masa de scris și a rămas cu ochii la ea, de parcă nu dansul îl interesa, ci mecanismul.

Niciodată nu anunțau pe nimeni. În fiecare zi veneau musafiri: călători cunoscuți, care-și lăsau caii în grajd și intrau încrezători, cu familiaritatea celui care așteaptă să găsească oricând un loc gol la masa noastră. I-am spus Adelaidei:

- Poate că are un comision sau ceva.

Iar ea a zis:

- Oricum, se poartă ciudat. Cât s-a uitat cum se destindea arcul micuței balerine, eu stăteam în fața mesei de scris și nu știam ce să-i spun, pentru că eram sigură că n-avea să-mi răspundă atâta vreme cât mai răsuna cântecelul. Apoi, când micuța balerină a făcut saltul cel mic pe care îl face când se oprește arcul, el a continuat s-o privească plin

de curiozitate, aplecat peste masa de scris, dar fără să stea jos. Atunci s-a uitat la mine și mi-am dat seama că știa că eu eram în birou, dar nu-mi dăduse atenție, pentru că voia să știe cât dura dansul micuței balerine. Dar, când m-a privit, nu i-am mai spus bună seara, ci i-am zâmbit, fiindcă am văzut că are ochi enormi, cu irisul galben, care privesc tot trupul deodată. Când i-am zâmbit, a rămas serios, dar și-a înclinat capul foarte politicos și a zis: „Colonelul? Pe colonel îl caut". Are glasul atât de profund, că ar putea vorbi cu gura închisă. Parcă-i ventriloc.

Ea îi dădea supă Isabelei. Eu mi-am continuat masa de prânz, fiindcă credeam că era vorba doar despre un comision; fiindcă nu știam că în acea după-amiază începeau lucrurile care se termină azi.

Adelaida a continuat să-i dea supă Isabelei și a zis:

- La început se foia prin birou.

Atunci am înțeles că străinul o impresionase în chip cu totul deosebit și că avea mare interes să mă ocup de el. Totuși, mi-am continuat masa de prânz, în vreme ce ea îi dădea supă Isabelei și vorbea. A zis:

- După aceea, când a zis că voia să-l vadă pe colonel, i-am spus: „Fiți amabil și poftiți în sufragerie". Iar el s-a dus imediat, cu micuța balerină în mână. Atunci a ridicat capul și s-a întins, țeapăn și drept ca un soldat, mi se pare, fiindcă are ghete înalte și o haină obișnuită, cu cămașa închisă până în gât. Nu știam ce să-i spun când nu mi-a răspuns nimic și a stat liniștit, cu jucăria în mână, de parcă aștepta să ies din birou ca să-i întoarcă iar arcul. Mi s-a părut deodată că semăna cu cineva, când mi-am dat seama că-i militar.

Eu i-am spus:

- Deci, crezi că-i ceva grav.

M-am uitat la ea peste sfeșnic. Ea nu se uita la mine. Îi dădea supă Isabelei. A zis:

- Păi, când am intrat, se foia prin birou, așa că nu i-am putut vedea fața. Dar pe urmă, când s-a oprit în fund, avea capul atât de ridicat și ochii atât de ficși, că mi s-a părut că-i militar și i-am spus: „Vreți să-l vedeți pe colonel între patru ochi, nu-i așa?" Iar el a încuviințat, dând din cap. Atunci am venit să-ți spun că seamănă cu cineva, ori, mai bine zis, că e chiar persoana cu care seamănă, deși nu-mi explic cum a venit.

Eu mi-am continuat prânzul, dar mă uitam la ea pe deasupra sfeșnicelor. Ea s-a oprit și nu i-a mai dat supă Isabelei. A zis:

- Sunt sigură că nu-i vorba de un comision. Sunt sigură că nu seamănă, ci că-i chiar cel cu care seamănă. Sunt sigură, mai bine zis, că-i militar. Are mustăți negre și ascuțite, și fața ca de aramă. Are ghete înalte și sunt sigură că nu seamănă, ci e chiar cel cu care seamănă.

Vorbea pe un ton egal, monoton, insistent. Era cald și poate de aceea am început să mă enervez. I-am spus:

- A, și cu cine seamănă?

Și ea a zis:

- Când se foia prin birou, nu i-am văzut fața, doar pe urmă.

Iar eu, enervat de monotonia vorbelor ei insistente:

- Bine, bine, mă duc după ce mănânc.

Și ea, dându-i iar supă Isabelei:

- La început, nu i-am putut vedea fața, că se tot foia prin birou. Dar pe urmă, când i-am spus „fiți amabil și poftiți", stătea rezemat de perete, liniștit, cu micuța balerină

în mână. Chiar atunci mi-am amintit cu cine seamănă și am venit să-ți spun. Are ochi enormi și indiscreți, iar când m-am întors să ies, am simțit că privirile i se fixaseră drept pe picioarele mele.

A tăcut brusc. În sufragerie a continuat să vibreze clinchetul metalic al lingurii. Mi-am terminat prânzul și am pus șervetul sub farfurie.

Atunci s-a auzit din birou cântecelul festiv al jucăriei cu arc.

4

În bucătăria casei există un scaun vechi din lemn cioplit, fără stinghii, pe al cărui fund spart bunicul își pune pantofii la uscat, lângă vatră.

Eu, Tobías, Abraham și Gilberto am plecat de la școală ieri pe la ora asta și ne-am dus pe plantații cu o praștie, cu o pălărie mare ca să alungăm păsările și cu un șiș nou. Pe drum, eu îmi tot aminteam de scaunul care nu mai era bun de nimic, proptit într-un colț al bucătăriei, care fusese altădată folosit când veneau musafiri, iar acum era bun pentru mort, care stă pe el noapte de noapte, cu pălăria pusă, și privește cenușa din vatra stinsă.

Tobías și Gilberto se duceau spre capătul ambarcațiunii negre. Plouase toată dimineața, iar pantofii le lunecau pe iarba plină de noroi. Unul din ei fluiera, iar fluieratul lui ascuțit și drept răsuna în văgăuna de frunze, ca atunci când cânți într-un butoi. Abraham mergea în urma lor, cu mine. El ducea praștia și piatra pregătită să tragă. Eu, șișul deschis.

Brusc, soarele a răbufnit prin umbrarul de frunze înghesuite și tari, iar ceva luminos a căzut, dând din aripi în iarbă, ca o pasăre vie.

– L-ai văzut? a întrebat Abraham.

Eu m-am uitat în față și i-am văzut pe Gilberto și Tobías la capătul ambarcațiunii.

– Nu-i pasăre, am spus, e soarele care a răsărit cu toată puterea.

Când au ajuns la mal, au început să se dezbrace și să lovească zdravăn apa, aruncând unul într-altul cu lichidul crepuscular, care nu părea să le ude pielea.

– Nu-i nici o pasăre astă-seară, a zis Abraham.

– Când plouă, nu-s păsări, i-am răspuns. Și chiar am crezut ce spuneam.

Abraham a izbucnit în râs. Are un râs prostesc și simplu și face un zgomot ca al firicelului de apă în chiuvetă. S-a dezbrăcat.

– Mă bag în apă cu șișul și umplu pălăria cu pești, a zis.

Abraham stătea gol-pușcă în fața mea, cu mâna deschisă, așteptând șișul. Nu i-am răspuns imediat. Strângeam șișul și simțeam în mână oțelul curat și călit. *N-am să-i dau șișul,* m-am gândit. Și i-am spus:

– N-am să-ți dau șișul. Abia ieri mi l-au dat și am să-l țin toată după-amiaza.

Abraham a rămas cu mâna întinsă. Atunci i-am spus:

– Incomplorutule!

Abraham m-a înțeles. Numai el pricepe ce spun.

– Bine, a zis și s-a îndreptat spre apă prin aerul devenit tare și acru. A zis: „Dezbracă-te și te așteptăm la bolovan".

Vorbea zbenguindu-se și ieșea iar, strălucitor ca un pește enorm din argint, de parcă apa devenea lichidă în contact cu el.

Eu am rămas pe mal, întins pe noroiul călduț. Când am deschis iar șișul, nu m-am mai uitat la Abraham și mi-am

aruncat privirile drept spre malul celălalt, pe deasupra copacilor, spre amurgul furios al cărui cer era impunător ca un grajd incendiat.

- Grăbește-te, a zis Abraham de pe malul celălalt.

Tobías fluiera stând pe bolovan. Atunci m-am gândit: *Azi nu fac baie. Mâine.*

La întoarcere, Abraham s-a ascuns după ciulini. Era să mă duc după el, dar mi-a zis:

- Nu veni aici. Sunt ocupat.

Am stat departe, în frunzele uscate din drum, privind cum singura rândunică își trasa o curbă pe cer. Am spus:

- Azi după-masă nu-i decât o rândunică.

Abraham n-a răspuns imediat. Stătea tăcut în spatele ciulinilor, de parcă nu mă putea auzi, ca și cum ar fi citit. Tăcerea lui era adâncă și concentrată, plină de o forță ascunsă. Doar după o îndelungată tăcere a oftat. Și atunci a zis:

- Rândunici.

Și eu i-am zis iar:

- Azi după-masă nu-i decât o rândunică.

Abraham stătea tot în spatele ciulinilor, dar nu știam ce făcea. Era tăcut și concentrat, dar nu avea o liniște statică, ci o nemișcare deznădăjduită și impetuoasă. După o clipă, a zis:

- Una singură? Aaa, da. Sigur, sigur.

De astă dată eu n-am spus nimic. El a început să se miște în spatele ciulinilor. Stând pe frunze, am auzit cum îi trosneau alte frunze moarte sub picioare. A tăcut iar, de parcă ar fi plecat. Pe urmă a respirat adânc și a întrebat:

- Ce ziceai?

I-am spus iar:

- Că azi după-masă nu-i decât o rândunică.

Şi, în acest timp, vedeam aripa încovoiată trasând cercuri pe cerul de un albastru incredibil. A privit în sus cum trasa cercuri rândunica şi, tot fără să mă privească, a zis:

– Ce ziceai mai înainte de rândunici?

De aceea am întârziat. Când am ajuns, în sat se aprinseseră luminile. Am intrat gonind în casă, iar pe coridor m-am lovit de nişte femei grase şi oarbe, gemenele de la San Gerónimo, care vin în fiecare marţi să-i cânte bunicului, încă dinainte de a mă naşte eu, după spusele mamei.

Toată noaptea m-am gândit că azi, când plec de la şcoală, o să merg iar la râu, dar nu cu Gilberto şi cu Tobías. Vreau să merg singur cu Abraham, ca să văd cum îi străluceşte burta când se zbenguie şi iese iar din apă ca un peşte de tinichea. Toată noaptea am dorit să fiu iar cu el, singur în bezna tunelului verde, ca să-i ating coapsa în mers. Ori de câte ori fac asta, simt că parcă cineva mă muşcă dulce şi pielea mi se face ca de găină.

Dacă bărbatul care a ieşit să vorbească cu bunicul în odaia cealaltă se întoarce repede, poate putem ajunge acasă înainte de patru. Atunci am să mă duc la râu cu Abraham.

A rămas să locuiască cu noi. S-a instalat într-una dintre încăperile de pe coridor, cea care dă la stradă, pentru că aşa am crezut eu nimerit; fiindcă ştiam că un bărbat cu caracterul lui n-ar putea să se adapteze în micul hotel din sat. A pus un anunţ la poartă (până au văruit, nu cu mulţi ani în urmă, încă mai era acolo, scris cu litere de mână şi în creion, chiar de el), iar în săptămâna care a urmat a trebuit să aducem scaune noi, pentru a satisface exigenţele clientelei tot mai numeroase.

După ce mi-a înmânat scrisoarea colonelului Aureliano Buendía, discuția din birou s-a prelungit atât de mult, că Adelaida nu s-a mai îndoit că era vorba de un funcționar militar aflat într-o misiune importantă, și a pus masa ca de sărbătoare. Am vorbit despre colonelul Aureliano Buendía, despre fiica lui născută la șapte luni și despre primul lui născut, un zăpăcit. Nu vorbisem prea mult, când mi-am dat seama că omul îl știa bine pe Administratorul General și îl stima îndeajuns ca să nu-i înșele încrederea. Când Meme a venit să ne spună că masa era servită, m-am gândit că nevastă-mea improvizase câte ceva pentru noul sosit. Dar bucatele, servite pe o față de masă nouă, cu porțelanurile chinezești destinate exclusiv cinelor în familie de Crăciun și Anul Nou, erau foarte departe de o improvizație.

Adelaida stătea scrobită și solemnă într-un capăt al mesei, purta o rochie din catifea, închisă până în gât, cea pe care o îmbrăcase înaintea nunții noastre la diferite vizite de familie din oraș. Adelaida avea deprinderi mai rafinate ca ale noastre și o mare experiență socială care, după ce ne-am căsătorit, și-a lăsat amprenta pe obiceiurile casei mele. Își pusese medalionul bine cunoscut, pe care îl purta în ocazii de mare importanță, iar ea toată, și masa, și mobilele, și aerul care se respira în sufragerie dădeau o severă senzație de dichiseală și curățenie. Când am ajuns în salon, el, care s-a îmbrăcat și s-a purtat întotdeauna neglijent, s-a simțit probabil rușinat și în dezacord cu ambianța, pentru că și-a verificat nasturele de la gât, de parcă ar fi purtat cravată, și în mersul lui indiferent și sigur s-a simțit o oarecare tulburare. De nimic nu-mi aduc aminte cu atâta precizie ca de clipa în care am dat buzna cu toții în sufragerie și m-am simțit îmbrăcat prea de casă pentru masa pregătită de Adelaida.

În toate farfuriile era carne de vacă și de vânat. Totul identic, pe de altă parte, cu mesele noastre obișnuite din acea vreme; dar prezentarea bucatelor în noile porțelanuri, printre sfeșnicele proaspăt lustruite, era spectaculoasă și diferită de ocaziile obișnuite. Deși știa că aveam un singur oaspete, nevastă-mea pusese toate cele opt farfurii, iar garafa cu vin în centrul mesei ilustra în chip exagerat grija cu care pregătise omagiul în cinstea bărbatului pe care ea, chiar din prima clipă, îl confundase cu un distins funcționar militar. Niciodată n-am văzut în casa mea o ambianță mai lipsită de realism.

Găteala Adelaidei ar fi putut părea ridicolă, dacă mâinile ei (frumoase, în realitate; și mult prea albe) n-ar fi contracarat cu distincția lor regală aerul ei mult prea fals și titirit. Când el și-a controlat nasturele cămășii și a șovăit, eu m-am grăbit să spun:

– A doua mea soție, *doctore*.

Un nor a întunecat chipul Adelaidei, făcându-i-l indiferent și sumbru. Ea nu s-a clintit din loc, a rămas cu mâna întinsă, surâzătoare, fără să mai aibă însă aerul ceremonios și scrobit pe care îl avusese când intraserăm grăbiți în sufragerie.

Noul sosit a pocnit din ghete, ca militarii, și-a atins tâmpla cu vârfurile degetelor întinse și s-a dus apoi lângă ea.

– Da, doamnă, a zis.

Dar n-a pronunțat nici un nume.

Doar când l-am văzut strângând și scuturând cu neîndemânare mâna Adelaidei, mi-am dat seama ce purtare vulgară și ordinară avea. Prezența lui neglijentă era ca o pată de supă pe fața de masă.

Adelaida a turnat vinul. Emoția ei de la început se transformase într-o nervozitate pasivă, care părea să spună: *E bine, totul se va face cum a fost prevăzut, dar îmi datorezi o explicație.* După ce a turnat vinul și s-a așezat la celălalt capăt al mesei, iar Meme se pregătea să servească mâncarea, el s-a rezemat de spătarul scaunului, și-a sprijinit mâinile pe fața de masă și a zis, surâzând:

- Uite ce-i, doamnă, puneți la fiert un pic de iarbă și aduceți-mi-o ca pe supă.

Meme nu s-a clintit. A dat să râdă, dar n-a ajuns s-o facă, ci s-a întors către Adelaida. Ea a întrebat, surâzând, la rândul ei și vizibil deconcertată:

- Ce fel de iarbă, doctore?

Iar el, cu vocea lui cumpătată de rumegător:

- Iarbă obișnuită, doamnă; de care mănâncă măgarii.

5

Există un minut în care ia sfârșit siesta. Chiar și secreta, ascunsa și minuscula activitate a insectelor se oprește în acea clipă precisă; se oprește cursul naturii; geneza se clatină pe buza haosului, iar femeile se ridică în capul oaselor, cu balele curgând și florile de pe pernă brodate pe obraz, sufocate de căldură și de ciudă; și se gândesc: „Încă-i miercuri la Macondo". Atunci se ghemuiesc iar într-un colț, îmbină visul cu realitatea și cad de acord să țeasă o bârfă de parcă ar fi un imens cearșaf de in, urzit de toate femeile din sat.

Dacă timpul din interior ar avea același ritm cu cel de afară, acum am fi în plin soare, cu coșciugul în mijlocul drumului. Afară ar fi mai târziu: ar fi noapte. Ar fi o plicticoasă noapte de septembrie, cu lună și femei stând prin câte un patio la taclale sub lumina verde, iar noi, în stradă, trei renegați, în soarele deplin al acestui septembrie însetat. Nimeni n-ar împiedica ceremonia. M-am așteptat ca primarul să fie inflexibil în hotărârea de a i se opune și să ne putem întoarce acasă; copilul, la școală și tata, la papucii lui, la lavoarul aflat la capul său, din care șiroiește apa proaspătă, iar cana cu limonadă înghețată în stânga. Dar

acum e altfel. Tata a fost iar destul de convingător ca să-şi impună punctul de vedere, în pofida a ceea ce eu am crezut la început că era hotărârea irevocabilă a primarului. Afară satul fierbe, trup şi suflet dedicat bârfei lungi, uniforme şi neîndurătoare, precum şi străzii curate şi pure, de când ultimul vânt a şters urma ultimului bou. Şi-i un sat fără stăpân, cu case închise, în ale căror odăi nu se aude decât clocotul surd al vorbelor spuse cu rea intenţie. Iar în încăpere copilul stă aşezat, ţeapăn, privindu-şi pantofii; e cu un ochi la lampă, altul la jurnale şi altul la pantofi şi, în fine, cu doi la spânzurat, la limba pe care şi-a muşcat-o, la ochii lui sticloşi de câine care acum nu mai invidiază nimic; de câine fără pofte, mort. Copilul se uită la el, se gândeşte că spânzuratul stă lungit sub scânduri; face un gest trist şi totul se transformă: iese un taburet în uşa frizeriei şi în spate micul altar cu oglindă, pudre şi apă parfumată. Mâna devine pistruiată şi mare, nu mai e mâna fiului meu, ci una îndemânatică şi mare, care începe, rece şi cu o calculată cumpătare, să ascută cuţitul, trăgând cu urechea la zumzetul metalic al tăişului călit, iar capul gândeşte: „Azi au să vină mai devreme, pentru că-i miercuri la Macondo". Şi atunci vin, se întind pe scaunele de la umbră şi se lipesc de răceala balamalelor, fioroşi, saşii, picior peste picior, cu mâinile împletite pe genunchi, muşcând din capătul trabucului; privind, vorbind mereu despre acelaşi lucru, văzând, în faţa lor, fereastra închisă, casa tăcută cu doamna Rebeca înăuntru. Şi ea a uitat ceva: a uitat să stingă ventilatorul şi trece prin camere, ale căror ferestre au gratii, nervoasă, exaltată, răscolind fleacurile văduviei ei sterpe şi chinuite, ca să fie sigură chiar şi prin pipăit că n-are să moară înainte de ora înmormântării. Deschide

și închide ușile odăilor, așteptând ca ceasornicul patriarhal să-și termine siesta și să-i bucure simțurile, bătând ora trei. Și toate acestea, în vreme ce copilul își încheie gestul, e iar dur, drept, și nu întârzie nici măcar jumătate din timpul de care are nevoie o femeie ca să mai înțepe o dată cu acul la mașina de cusut și să-și ridice capul plin cu bigudiuri. Copilul nu a redevenit încă drept și gânditor, femeia a tras mașina de cusut până într-un colț al coridorului, iar bărbații au mușcat de două ori din trabucuri, privind cum se duce și vine cuțitul pe curea; Águeda, oloaga, mai încearcă o dată să-și deștepte genunchii morți; iar doamna Rebeca mai întoarce o dată cheia în broască și se gândește: „Miercuri la Macondo. Bună zi să-l duci pe dracu' la groapă". Dar atunci copilul se mișcă iar și are loc o nouă transformare în timp. Câtă vreme se mișcă ceva, se poate ști că timpul a trecut. Altfel nu. Înainte de a se mișca ceva, e timpul etern, sudoarea, cămașa șiroind pe părul de pe piept și mortul incoruptibil și înghețat, în spatele limbii pe care și-a mușcat-o. De-aia nu trece timpul pentru spânzurat, fiindcă, deși i se mișcă mâna, copilul nu știe. Și, pe când mortul continuă să ignore totul (deoarece copilul continuă să dea din mână), Águeda mai numără o boabă de rozariu; întinsă pe patul pliant, doamna Rebeca rămâne uluită, văzând că ceasul a înțepenit la granița minutului iminent, iar Águeda are vreme (deși pe ceasul doamnei Rebeca secunda n-a trecut) să mai numere o boabă de rozariu și să se gândească: „Asta aș face, de m-aș putea duce la padre Ángel". Apoi mâna copilului coboară, iar cuțitul profită de mișcarea pe curea și unul dintre bărbați, care stă în răcoarea din tocul ușii, zice:

– Trebuie să fie vreo trei și jumătate, așa-i?

Atunci mâna se oprește. Din nou ceasornicul mort pe malul minutului următor, din nou cuțitul oprit în spațiul propriului său tăiș; și Águeda, care mai așteaptă încă noua mișcare a mâinii, ca să-și întindă picioarele și să dea buzna în sacristie cu brațele deschise, din nou cu genunchii dinamici, și care zice: „Padre, padre". Și padre Ángel, prostrat în liniștea copilului, trecându-și limba peste buze ca să simtă gustul vâscos ca de chiftea al coșmarului, văzând-o pe Águeda, ar zice: „Trebuie să fie un miracol, fără îndoială"; apoi, răsucindu-se iar în somnul siestei, gemând ușor în toropeala asudată și băloasă: „Oricum, Águeda, asta nu-i o oră potrivită ca să le citești liturghia sufletelor din purgatoriu". Dar noua mișcare eșuează, tata intră în odaie și cele două timpuri se reconciliază, cele două jumătăți se potrivesc, se consolidează, iar ceasul doamnei Rebeca, simțindu-se năuc între cumpătarea copilului și nerăbdarea văduvei, cască, ofuscat, se cufundă în minunata liniște a clipei și iese apoi, șiroind de timp lichid, de ora exactă și rectificată, se apleacă în față și zice cu ceremonioasă demnitate:

- E exact două și patruzeci și șapte de minute.

Iar tata care, fără să știe, a spart paralizia momentului, zice:

- E în nori, fato.

Iar eu spun:

- Crezi că s-ar putea întâmpla ceva?

Și el, asudat și zâmbitor:

- Cel puțin sunt sigur că în multe case o să se ardă orezul și-o să dea laptele în foc.

Acum sicriul e închis, dar eu tot îmi amintesc fața mortului. Am reținut-o atât de precis, că, dacă privesc spre

perete, văd ochii deschişi, pometii cu pielea întinsă şi cenuşie ca pământul reavăn, limba pe care şi-a muşcat-o, într-o parte a gurii. Asta îmi produce o arzătoare senzaţie de nelinişte. Poate că pantalonul are să mă strângă întotdeauna pe-o parte a piciorului.

Bunicul s-a aşezat lângă mama. Când a venit din camera vecină, a tras scaunul şi s-a aşezat lângă ea, cu bărbia sprijinită în baston şi cu piciorul şchiop întins în faţă. Bunicul aşteaptă. Mama aşteaptă, ca şi el. Bărbaţii care s-au oprit din fumat pe pat şi stau liniştiţi, ordonaţi, fără să se uite la coşciug, aşteaptă şi ei.

Dacă m-ar lega la ochi, m-ar lua de mână, m-ar învârti de douăzeci de ori prin sat şi m-ar aduce iar aici, aş recunoaşte odaia după miros. Niciodată n-am să uit că miroase a resturi, a cufere grămădite unul peste altul, cu toate că n-am văzut decât un cufăr în care aş putea intra împreună cu Abraham, şi tot ar mai rămâne loc pentru Tobías. Eu cunosc camerele după miros.

Anul trecut, Ada mă ţinea pe genunchi. Cu ochii închişi, o vedeam printre gene. Îmi părea neagră, nu ca o femeie, ci ca un chip care mă privea, se legăna şi behăia ca oaia. Eram gata să adorm, când am simţit mirosul.

Nu există în casă miros pe care să nu-l recunosc. Când mă lasă singur pe coridor, închid ochii, întind braţele şi merg. Mă gândesc: „Dacă simt miros de rom camforat, înseamnă că-s în odaia bunicului". Şi trec mai departe, cu ochii închişi şi braţele întinse. Mă gândesc: „Am trecut pe lângă odaia mamei, pentru că miroase a cărţi de joc noi. Apoi o să miroasă a catran şi a biluţe de naftalină". Trec mai departe şi simt mirosul cărţilor de joc noi, chiar când aud vocea mamei, cântând în încăpere. Atunci simt mirosul de

catran și de biluțe de naftalină. Mă gândesc: „Acum va continua să miroasă a biluțe de naftalină". O iau la stânga mirosului și simt celălalt miros, de pânză albă și ferestre închise. Acolo mă opresc. Fac apoi trei pași, simt un miros nou și stau liniștit, cu ochii închiși și cu brațele întinse, și aud vocea Adei, strigând:

- Măi, copile! Iar mergi cu ochii închiși?!

În noaptea aceea, când să aținesc, am simțit un miros care nu există în nici o încăpere din casă. Era o aromă puternică și călduță, ca și cum cineva vântura o tufă de iasomie. Am deschis ochii, adulmecând aerul gros și încărcat. Am spus:

- Simți? Ada era cu ochii pe mine, dar, când i-am vorbit, i-a închis și s-a uitat în altă parte. Eu i-am spus iar: Simți? Parcă ar fi iasomii undeva.

Atunci a zis:

- E mirosul iasomiilor care au crescut până acum nouă ani lângă zid.

Eu m-am așezat pe genunchii ei.

- Dar acum nu-s iasomii, am spus.

Și ea a zis:

- Acum nu. Dar acum nouă ani, când te-ai născut, era o tufă de iasomie lângă peretele dinspre patio. Noaptea era cald și mirosea ca acum.

M-am rezemat de umărul ei. Îi priveam gura în vreme ce vorbea.

- Dar asta a fost înainte de a mă naște eu, am spus.

Și ea a zis:

- Păi, atunci am avut o iarnă grea și a trebuit să curățăm grădina.

Mirosul persista acolo, călduț, aproape palpabil, clătinând celelalte arome ale nopții. I-am spus Adei:

– *Vreau* să-mi spui asta.

Și ea a tăcut o clipă, s-a uitat apoi la zidul dat cu var alb și mică și a zis:

– Când ai să te faci mare, ai să știi că iasomia e o floare care *răsare*.

N-am înțeles, dar am simțit un fior ciudat, de parcă m-ar fi atins cineva. Am spus:

– Bine.

Și ea a zis:

– Cu iasomiile se întâmplă ca și cu oamenii: după ce mor, pleacă noaptea haihui.

Am rămas rezemat de umărul ei și n-am mai spus nimic. Mă gândeam la altele, stând pe scaunul de bucătărie pe al cărui fund spart își pune bunicul la uscat pantofii când plouă. Știam de atunci că în bucătărie e un mort care, fără să-și scoată pălăria, se așază în fiecare noapte și privește cenușa stinsă din vatră. După o clipă, am spus:

– Asta trebuie să fie ca mortul care se așază în bucătărie.

Ada s-a uitat la mine, a făcut ochii mari și a zis:

– Care mort?

Și eu i-am spus:

– Ăla care se așază în fiecare noapte pe scaunul unde bunicul își pune pantofii la uscat.

Și ea a spus:

– Acolo nu-i nici un mort. Scaunul stă lângă vatră pentru că nu mai e bun decât ca să usuci pantofii pe el.

Asta s-a întâmplat anul trecut. Acum e altfel, acum am văzut un cadavru și e de ajuns să închid ochii ca să-l și văd

înăuntru, în bezna din ochi. Am să-i spun mamei, dar ea stă la taifas cu bunicul.

– Crezi că s-ar putea întâmpla ceva? zice.

Și bunicul, ridicând bărbia de pe baston și clătinând din cap:

– Cel puțin sunt sigur că în multe case o să se ardă orezul și-o să dea laptele în foc.

6

La început, dormea până la șapte. Îl vedeam apărând în bucătărie, cu cămașa fără guler închisă până în gât, cu mânecile mototolite și murdare răsucite până la cot, cu pantalonii jegoși ridicați până la piept și cureaua închisă peste găici, mult mai jos de brâu. Aveai impresia că pantalonii o să-i alunece, o să-i cadă fără un trup solid de care să se țină. Nu slăbise, dar pe chip nu i se mai observa aerul militar și marțial din primul an, ci expresia abulică și obosită a bărbatului care nu știe ce se va alege de viața lui peste un minut și n-are interes să afle nici cât negru sub unghie. Își bea cafeaua neagră, la șapte trecute, și se întorcea apoi în odaie, împărțind la întoarcere câte un bună ziua.

Locuia de patru ani la noi acasă și în Macondo i se dusese faima că era un profesionist serios, în pofida firii repezite și a purtării dezordonate, care treziseră în jurul lui mai curând spaimă decât respect.

A fost singurul medic din sat până la sosirea companiei bananiere și începutul construirii căii ferate. Atunci au început să fie prea multe scaune în odăiță. Oamenii care îl vizitaseră în primii patru ani ai șederii lui la Macondo s-au pierdut după ce compania a organizat un serviciu medical

pentru salariații ei. A ținut în continuare ușa de la stradă deschisă, stând pe fotoliul lui din piele de dimineața până seara, până au trecut zile la rând fără ca vreun bolnav să se mai întoarcă. Atunci a pus ivărul la poartă, a cumpărat un hamac și s-a încuiat în odaie.

Meme a deprins în vremea aceea obiceiul de a-i da la micul dejun banane și portocale. Mânca fructele și arunca cojile într-un colț, de unde femeia le scotea sâmbăta, când făcea curat în dormitor. Dar, după cum proceda, oricine și-ar fi dat seama că lui puțin i-ar fi păsat dacă într-o sâmbătă ea ar fi renunțat să facă curat și camera s-ar fi transformat într-o groapă cu gunoi.

Acum nu făcea absolut nimic. Își petrecea ore în șir în hamac, legănându-se. Putea fi zărit prin ușa întredeschisă, în penumbră, iar chipul lui uscat și inexpresiv, cu părul ciufulit, și vitalitatea bolnăvicioasă a ochilor lui galbeni și duri îi dădeau aerul inconfundabil al unui bărbat care a început să se simtă înfrânt de împrejurări.

În primii ani ai ședерii lui la noi, Adelaida s-a arătat în aparență indiferentă, ori în aparență de acord, ori într-adevăr de acord cu voința mea ca el să locuiască la noi. Dar, când a închis cabinetul și nu și-a mai părăsit odaia decât la orele mesei, așezându-se la masă cu apatia tăcută și îndurerată dintotdeauna, nevastă-mea și-a pierdut răbdarea. Mi-a zis:

– E păcat să-l mai susținem. E ca și cum l-am hrăni pe diavol.

Iar eu, având o slăbiciune constantă pentru el, dintr-un complex sentiment de caritate, admirație și milă (fiindcă, deși acum aș vrea să-l schimb, era multă milă în sentimentul meu), insistam:

– Trebuie să-l suportăm. N-are pe nimeni pe lume şi are nevoie de înţelegere.

Puţin după aceea, drumul de fier a început să funcţioneze. Macondo era un sat prosper, plin de feţe noi, cu sală de cinematograf şi numeroase locuri de distracţie. Atunci a fost de lucru pentru toţi, numai pentru el nu. A continuat să stea încuiat la el în odaie, retras, până în dimineaţa când a apărut intempestiv în sufragerie la ora micului dejun şi a vorbit spontan şi chiar entuziast despre măreţele perspective ale satului. În acea dimineaţă, am auzit vorba pentru întâia oară. El a zis:

– Toate astea or trece când ne-m obişnui cu *vijelia*.

Peste câteva luni a fost văzut ieşind des în stradă, înainte de lăsarea serii. Stătea jos în frizerie până la ultimele ore ale zilei, ori participa la taclalele din poartă, lângă toaleta portabilă şi taburetul înalt pe care frizerul le scotea în stradă, pentru ca toată clientela să se bucure de răcoarea amurgului.

Medicii companiei nu s-au mulţumit să-l priveze, de fapt, de mijloacele de subzistenţă, ci, în 1907, când în Macondo nu mai exista deja nici un pacient care să-şi amintească de el şi el însuşi încetase să mai aştepte aşa ceva, unul dintre medicii de pe plantaţiile de banane a sugerat primăriei să ceară tuturor salariaţilor din sat registrul cu funcţiile şi profesiile fiecăruia. Probabil că n-a luat-o drept o aluzie la el, când edictul a apărut într-o luni, în cele patru colţuri ale pieţei. Eu i-am spus că era bine să îndeplinească această obligaţie. Dar, liniştit şi indiferent, el s-a mărginit să răspundă:

– Eu nu, colonele. Nu mă mai bag în nimic de acest soi.

N-am ştiut niciodată dacă avea cu adevărat titlurile în regulă. N-am ştiut nici măcar dacă era francez, cum

se bănuia, nici dacă mai avea amintiri despre familia pe care probabil că o avusese, dar despre care n-a pomenit niciodată nimic. Peste câteva săptămâni, când primarul și secretarul lui au venit la noi acasă ca să-i ceară registrul cu autorizația, el a refuzat categoric să iasă din odaie. În acea zi - după ce trăisem cinci ani în aceeași casă și mâncasem la aceeași masă - mi-am dat seama că nici măcar nu știam cum îl chema.

Nu era nevoie să ai șaptesprezece ani (cum aveam eu atunci) ca să observi - de când am văzut-o pe Meme împopoțonată la biserică, și, după aceea, când am vorbit cu ea în dugheană - că, în casa noastră, odăița de la stradă era încuiată. Mai târziu, am aflat că mama mea vitregă pusese un lacăt și nu voia să fie atinse lucrurile din ea: patul pe care doctorul l-a folosit până și-a cumpărat hamacul, măsuța pentru medicamente din care n-a dus în colț decât banii adunați de pe urma ei în cei mai buni ani (care trebuie să fi fost un purcoi, pentru că niciodată n-a cheltuit nimic în casă și i-au ajuns lui Meme ca să-și deschidă dugheana) și, în plus, o grămadă de resturi și ziare vechi, scrise în limba lui, lavoarul și unele obiecte personale care nu mai erau bune de nimic. Toate aceste lucruri păreau să se fi molipsit de ceea ce mama mea vitregă considera a fi o stare malefică, întru totul diabolică.

Probabil că am observat că, în octombrie sau noiembrie, odăița fusese închisă (trei ani după ce Meme și el plecaseră de la noi), fiindcă la începutul anului următor începusem să-mi fac iluzii că Martín se va instala acolo. Și voiam ca, după măritiș, să locuiesc în ea; îi dădeam târcoale; tăifăsuind cu mama vitregă, ajungeam chiar să-i sugerez că venise

momentul să scoată lacătul şi să ridice inacceptabila carantină impusă unuia dintre locurile cele mai intime şi mai plăcute din casă. Dar, înainte de a începe să coasem la rochia mea de mireasă, nimeni nu mi-a vorbit deschis despre doctor şi cu atât mai puţin despre cămăruţa care parcă era în continuare a lui, ca un strop din personalitatea lui, care nu putea fi desprins de casa noastră, atâta vreme cât mai era în ea cineva care îşi putea aduce aminte de el.

Trebuia să mă mărit peste un an. Nu ştiu dacă aveam pe atunci vreo idee vagă despre fapte şi lucruri, din pricina felului cum trăisem în copilărie şi în adolescenţă. Dar e sigur că în acele luni, când pregătirile de nuntă avansau, eu încă nu cunoşteam tainele multora dintre ele. Cu un an înainte de a mă mărita cu el, mi-l aminteam pe Martín într-o vagă aură de irealitate. Poate că tocmai de aceea voiam să-l am lângă mine, în odăiţă, ca să mă conving că era un bărbat concret şi nu un logodnic cunoscut în somn. Dar mi se părea că nu mă încumetam să-i vorbesc mamei vitrege de proiectele mele. Cel mai normal ar fi fost să-i spun: „O să scot lacătul. Am să pun masa la fereastră şi patul la peretele interior. Am să aşez un ghivechi cu garoafe pe consolă şi am să agăţ un buchet de frunze de aloe la tocul uşii". Dar, la absoluta mea nehotărâre şi laşitate, se adăuga şi năuceala logodnicului meu. Mi-l aminteam ca pe cineva nebulos, de neînţeles, ale cărui singure elemente concrete păreau să fie mustaţa lucioasă, capul uşor plecat spre stânga şi veşnicul sacou cu patru nasturi.

Martín ne vizitase pe la jumătatea lui iulie. Îşi petrecea întreaga zi cu noi şi stătea la taclale cu tata în birou, dezbătând în fel şi chip o afacere despre care n-am izbutit niciodată să aflu nimic. Seara, ne duceam amândoi cu mama

vitregă la plantații. Dar tocmai când, la întoarcere, îl priveam în lumina violetă a amurgului și era mai aproape de mine, mergând lângă umărul meu, mi se părea mai abstract și mai ireal. Știam că nicicând n-aveam să fiu în stare să mi-l închipui om ori să aflu tăria necesară pentru ca amintirea lui să-mi dea curaj și putere să spun: „Am să aranjez odaia pentru Martín".

Până și gândul că aveam să mă mărit cu el mi se părea incredibil cu un an înainte de nuntă. Îl cunoscusem în februarie, la priveghiul pentru copilul lui Paloquemado. Câteva fete cântam și băteam din palme, încercând să scoatem untul din singura distracție care ne era îngăduită. În Macondo erau un cinematograf, un gramofon public și alte locuri de distracție, dar tatăl și mama mea vitregă nu erau de acord ca fetele de vârsta mea să le frecventeze. „Astea-s distracții pentru vijelie", ziceau.

În februarie la amiază era cald. Mama vitregă și cu mine ne așezam pe coridor și coseam paspoal pe pânză albă, în vreme ce tata își făcea siesta. Coseam până când el se ducea, târșâindu-și galenții, să se ude pe cap în lavoar. Dar nopțile de februarie erau reci și adânci și în tot satul se auzea cum cântau femeile la priveghiurile copiilor.

Probabil că în noaptea când ne-am dus la priveghiul copilului lui Paloquemado, vocea lui Meme Orozco se auzea mai bine ca oricând. Era slabă, fără grație și țeapănă ca o mătură, dar își modula vocea mai bine ca oricine. La prima pauză, Genoveva García a zis:

– Afară s-a așezat un tânăr. Cred că toate ne-am oprit din cântat, cu excepția lui Remedios Orozco. Închipuiește-ți că poartă sacou, a continuat Genoveva García. A vorbit toată noaptea și ceilalți l-au ascultat cu gura căscată.

Poartă sacou cu patru nasturi, stă picior peste picior, și i se văd jartierele de la ciorapi și cheotorile de la ghete.

Meme Orozco nu se oprise încă din cântat, când noi am bătut din palme și am spus:

– O să ne măritățm cu el!

Apoi, când mi-l aminteam în casă, nu găseam nimic comun între aceste vorbe și realitate. Mi le aminteam ca și cum ar fi fost spuse de o ceată de muieri imaginare, care băteau din palme și cântau în casa unde murise un copil ireal. Alte femei fumau lângă noi. Erau serioase, vigilente și își întindeau spre noi gâturile lungi de găini golașe. În spate, lipită de răcoarea tocului ușii, altă femeie, îmbrobodită cu o mantilă neagră, păzea cafeaua să fiarbă. Și brusc, printre vocile noastre s-a ridicat cea a unui bărbat. La început, șovăia și n-avea nici o direcție. Apoi a devenit vibrantă și metalică, de parcă bărbatul ar fi cântat într-o biserică. Veve García mi-a dat un cot în coaste. Atunci am ridicat privirile și l-am văzut întâia oară. Era tânăr și curat, cu gâtul drept și sacoul închis la toți cei patru nasturi. Și se uita la mine.

Auzisem că s-a întors în decembrie și credeam că nimic nu era mai potrivit pentru el decât odăița încuiată. Dar nu mi-l mai puteam închipui. Îmi spuneam: „Martín, Martín, Martín". Și numele cercetat, savurat, demontat în piesele esențiale își pierdea pentru mine orice semnificație.

Când a plecat de la priveghi, a mișcat o ceașcă goală în fața mea. Și a zis:

– Ți-am citit soarta în cafea.

Mă duceam spre ușă cu fetele și i-am auzit vocea profundă, convingătoare, liniștită:

– Numără șapte stele și-ai să mă visezi.

Trecând pe lângă ușă, am văzut copilul lui Paloquemado în micul coșciug, cu fața dată cu pudră de orez, cu un trandafir în gură și ochii ținuți deschiși cu scobitori. Februarie ne trimitea guri de aur călduț de la moartea lui, iar în odaie plutea aburul iasomiilor și al violetelor topite de arșiță. Dar în tăcerea mortului cealaltă voce era perenă și unică: „Ține bine minte. Doar șapte stele".

În iulie era la noi în casă. Îi plăcea să se rezeme de ghivecele cu flori de pe balustradă. Zicea:

- Adu-ți aminte că niciodată nu te priveam în ochi. Ăsta-i secretul bărbatului căruia a început să-i fie frică să nu se îndrăgostească.

Și era adevărat că nu-mi aminteam cum avea ochii. În iulie nu puteam spune ce culoare aveau pupilele bărbatului cu care aveam să mă mărit în decembrie. Totuși, cu șase luni înainte, februarie abia de era o tăcere adâncă la amiază, o pereche de miriapozi, bărbat și femeie, ghemuită pe dușumeaua băii; cerșetoarea de fiecare marți, cerând o rămurică de mentă, și el, întins, surâzător, cu sacoul închis până în gât, spunând:

- O să te fac să te gândești toată vremea la mine. Ți-am pus un portret în spatele ușii și i-am înfipt ace în ochi.

Și Genoveva, moartă de râs:

- Astea-s prostii pe care bărbații le învață de la flăcăii din sat.

La sfârșitul lui martie, avea să treacă prin casă. Își petrecea multe ore în birou, cu tata, convingându-l de însemnătatea a ceva ce n-am putut afla niciodată. De la nunta mea au trecut unsprezece ani; nouă de când mi-a spus adio la fereastra trenului și m-a pus să-i promit că o să am grijă de copil, până avea să se întoarcă. Acești nouă ani au trecut

fără să mai știm nimic de el, fără ca tata, care l-a ajutat să devanseze pregătirile pentru călătoria fără sfârșit, să mai fi pomenit de întoarcerea lui. Dar el n-a fost nici măcar în cei trei ani cât ne-a durat căsnicia mai concret și mai palpabil decât la priveghiul copilului lui Paloquemado, ori în duminica de martie în care l-am văzut a doua oară, când mă întorceam împreună cu Veve García de la biserică. S-a oprit în ușa hotelului, singur, cu mâinile în buzunarele laterale ale sacoului cu patru nasturi. Și a zis:

– De-acum ai să te gândești la mine toată viața, fiindcă au căzut toate acele din portret.

Și a zis-o cu vocea atât de stinsă și de încordată, că părea adevărat. Dar chiar și acest adevăr era diferit și straniu. Genoveva insista: „Astea-s porcăriile flăcăilor din sat". Peste trei luni, ea a fugit cu directorul unei companii de păpușari, dar în acea duminică părea plină de scrupule și foarte serioasă. Martín a zis:

– E o consolare să știu că cineva își va aduce aminte de mine în Macondo.

Iar Genoveva García, uitându-se la el, cu chipul alterat de exasperare, a zis:

– Fraierule! O să putrezească pe tine haina asta la patru nasturi!

7

Deşi se aştepta să fie tocmai invers, el era în sat un personaj ciudat, apatic, în ciuda evidentelor strădanii pe care le făcea ca să pară sociabil şi cordial. Vieţuia printre oamenii din Macondo, dar despărţit de ei de amintirea unui trecut în faţa căruia orice încercare de a-l îndrepta părea zadarnică. Îl priveau curioşi, ca pe un animal trist, care stătuse îndelung în umbră şi reapăruse cu obiceiuri pe care satul le considera doar de căpătat şi, ca atare, suspecte.

La căderea serii, se întorcea de la frizerie şi se încuia în odaie. De la o vreme, renunţase la gustarea de după-amiază; la început, noi, cei ai casei, am crezut că era obosit şi că se suia imediat în hamac, să doarmă până a doua zi. Dar n-a trecut mult şi eu mi-am dat seama că noaptea i se întâmpla ceva straniu. Îl auzeam foindu-se în pat cu o insistenţă chinuită şi înnebunitoare, ca şi cum în acele nopţi îl aştepta în încăpere fantoma celui care fusese până atunci, şi amândoi, omul trecut şi omul prezent, se înfruntau îndârjit şi surd, într-o bătălie unde trecutul îşi apăra singurătatea turbată, aplombul invulnerabil, personalismele intransigente; iar prezentul, voinţa teribilă şi neschimbată de a se elibera de propriul eu anterior. Eu îl auzeam cum

dădea ocol camerei, până la ivitul zorilor, când osteneala lui absorbea puterile adversarului nevăzut.

Numai eu am perceput cât se schimbase într-adevăr de când renunțase să mai poarte ghete înalte și începuse să se îmbăieze zilnic și să-și parfumeze lenjeria cu apă frumos mirositoare. Câteva luni mai târziu, transformarea lui atinsese granița unde sentimentul meu față de el n-a mai fost o simplă toleranță înțelegătoare și a devenit compasiune. Nu noua lui înfățișare de pe stradă mă emoționa. Ci faptul că mi-l închipuiam noaptea, încuiat în odaie, răcâindu-și noroiul de pe ghete, muind cârpa în lavabou, întinzând crema de ghete pe pantofii stricați de nenumăratii ani de când îi folosea. Mă emoționa gândul la peria și la cutia cu cremă de ghete strecurate sub carpetă, ascunse de ochii lumii, de parcă ar fi fost dovezile unui viciu secret și rușinos, de care se molipsise la o vârstă când majoritatea bărbaților ajung să fie senini și metodici. Trăia, practic, o adolescență întârziată și stearpă – se îmbrăca îngrijit ca un puști, cu hainele întinse seară de seară cu cantul palmei, la rece – și fără să fie suficient de tânăr pentru a avea un prieten căruia să-i poată împărtăși iluziile ori dezamăgirile.

Probabil că și satul a observat că se schimbase, fiindcă, puțină după aceea, a început să umble vorba că era îndrăgostit de fiica frizerului. Nu știu dacă se bazau pe ceva când spuneau asta, dar e sigur că din pricina acestei bârfe mi-am dat seama de teribila-i singurătate sexuală, de furia biologică care îl chinuia probabil în anii sordizi în care-și uitase de sine.

În fiecare după-amiază îl vedeam ducându-se la frizerie, îmbrăcat tot mai îngrijit. Purta cămașă cu guler detașabil, butoni auriți la manșete și un pantalon curat și călcat,

dar tot cu cureaua peste băieri. Părea un mire gătit și supărat, învăluit în aura unor loțiuni ieftine; eternul logodnic frustrat, amantul nocturn care are întotdeauna nevoie de un buchet de flori pentru prima vizită.

Așa l-au prins primele luni ale lui 1909, fără ca bârfele din sat să se bazeze pe altceva decât pe faptul că era văzut în fiecare după-amiază stând în frizerie la taclale cu străinii, fără însă să se fi putut spune că vreunul o văzuse măcar o dată pe fata frizerului. Eu am intuit cruzimea acelor bârfe. Tot satul știa că fiica frizerului avea să rămână fată bătrână, după ce îndurase un an întreg persecuția unui *spirit,* un ibovnic nevăzut, care-i arunca pământ cu pumnii în mâncare, îi tulbura apa din cofă, îi înnora oglinzile din frizerie și o bătea până ce-i desfigura chipul, lăsându-i-l verde. Strădaniile lui *Cachorro,* vânturarea stolei, complexa terapeutică cu apă sfințită, moaștele sfinte și farmecele făcute cu dramatică solicitudine au fost cu toatele zadarnice. În ultimă instanță, soția frizerului și-a încuiat fata, căreia i se făcuseră vrăji în odaie, a aruncat cu pumni de orez în salon și i-a oferit-o ibovnicului nevăzut pentru o lună de miere solitară și moartă, după care chiar și bărbații din Macondo au spus că fata frizerului rămăsese grea.

Nici nu trecuse anul, că nimeni nu a mai așteptat monstruoasa naștere, iar curiozitatea populară a conchis că doctorul era îndrăgostit de fiica frizerului, deși toți erau convinși că fata căreia i se făcuseră vrăji avea să se închidă în odaie și să se stingă din viață mult înainte ca posibilii pretendenți să ajungă bărbați de însurat.

De aceea, eu știam că, mai mult decât de o supoziție serioasă, aceea era o bârfă plină de cruzime, premeditată cu rea intenție. La sfârșitul lui 1909, el continua să vină la

frizerie, iar oamenii să vorbească, să organizeze nunta, fără ca totuşi cineva să fi putut spune că fata se arătase vreodată în prezent ori că ar fi avut prilejul să-i adreseze vreo vorbă.

Acum treisprezece ani, într-un septembrie arzător şi mort la fel ca acesta, mama mea vitregă a început să-mi coasă rochia de mireasă. În fiecare după-amiază, pe când tata îşi făcea siesta, ne aşezam să coasem lângă ghivecele cu flori de pe balustradă şi rugul mic şi încins al rozmarinului. Aşa a fost septembrie toată viaţa, încă de acum treisprezece ani, ba chiar mult înainte. Cum nunta mea avea să fie o ceremonie intimă (fiindcă aşa hotărâse tata), coseam încet, cu meticulozitatea grijulie a celor care nu se grăbesc, fiindcă au aflat în munca imperceptibilă cea mai bună măsură a timpului. Atunci stăteam la taifas. Eu eram neîntrerupt cu gândul la cămăruţa de la stradă şi încercam să-mi iau inima în dinţi, ca să-i spun mamei vitrege că acolo era cel mai bine să-l instalăm pe Martín. Şi în acea după-amiază i-am spus.

Ea cosea trena lungă din tul şi, în lumina orbitoare a acelui septembrie insuportabil de luminos şi de sonor, părea cufundată până la umeri într-un nor de septembrie. „Nu", mi-a răspuns. Apoi, întorcându-se la cusut şi simţind cum îi treceau peste frunte opt ani de amintiri amare: „Să nu dea Dumnezeu să mai intre cineva în acea odaie".

Martín s-a întors în iunie, dar n-a mas la noi. Îi plăcea să se rezeme de ghivecele cu flori de pe balustradă şi să privească în partea cealaltă. Şi-i plăcea să zică: „Aş rămâne să trăiesc în Macondo tot restul vieţii". Pe seară, ieşeam şi ne duceam cu mama vitregă spre plantaţii. Ne întorceam la cină, înainte de a se aprinde luminile în sat. Atunci îmi

zicea: „Chiar dacă nu pentru tine, tot aș rămâne să trăiesc în Macondo tot restul vieții". Și spusele lui chiar păreau adevărate, prin felul de a le zice.

Pe atunci, se împliniseră patru ani de când doctorul plecase de la noi. Și tocmai când am început să coasem rochia de mireasă – în după-amiaza sufocantă în care i-am vorbit despre odăița pentru Martín –, mama mea vitregă mi-a pomenit întâia oară despre obiceiurile lui neobișnuite.

– Acum cinci ani, a zis, încă mai stătea aici, încuiat ca un animal. Pentru că era nu doar un animal, ci și mai abitir: un erbivor, un rumegător, ca orice bou care trage la jug. De-ar fi luat-o pe fata frizerului, mironosița care a făcut tot satul să creadă minciuna gogonată că rămăsese grea după o nelămurită lună de miere cu spiritele, e posibil ca nimic din toate să nu se fi întâmplat. Dar, brusc, nu s-a mai dus la frizerie și chiar s-a transformat în ultimul moment, ceea ce nu era decât alt capitol în realizarea metodică a planului său îngrozitor. Doar tatălui tău i s-a putut năzări că, după câte altele, acest om cu obiceiuri atât de vulgare tot mai trebuia să stea la noi, trăind ca un animal, scandalizând satul, dând sămânță de vorbă pe seama noastră ca despre unii care sfidează fără încetare morala și bunele obiceiuri. Planurile lui aveau să culmineze cu mutarea lui Meme. Dar tatăl tău nici măcar n-a recunoscut ce proporții alarmante luase greșeala lui.

– N-am auzit nimic despre toate astea, am spus.

Greierii instalaseră un gater în patio. Mama vitregă vorbea, fără să stea din cusut, fără să ridice privirile de pe ghergheful pe care desena simboluri, brodând labirinturi albe. Zicea:

– În noaptea aceea stăteam cu toţii la masă (cu excepţia lui, pentru că din după-amiaza în care s-a întors ultima oară de la frizerie nu mai lua cina) şi Meme a adus mâncarea. Făcea feţe-feţe. „Ce-i cu tine, Meme?“ i-am spus. „Nimic, doamnă. De ce?“ Dar noi ştiam că nu-i era bine, pentru că şovăia lângă lampă şi avea toată un aer bolnăvicios. „Pentru Dumnezeu, Meme, dar nu ţi-e bine“, am spus. Ea abia de se ţinea cum putea, până când s-a întors spre bucătărie cu tava în mâini. Atunci, tatăl tău, care n-o scăpase toată vremea din ochi, i-a zis: „Dacă nu te simţi bine, du-te să te culci“. Ea n-a zis nimic. A mers mai departe cu tava, cu spatele la noi, până am auzit faianţa scrâşnind şi făcându-se zob. Meme era pe coridor şi se ţinea cu unghiile de perete. Atunci s-a dus tatăl tău să-l ia din odaie, ca s-o consulte pe Meme.

În cei opt ani de când locuia la noi, zicea mama mea vitregă, nu-l solicitasem pentru nimic grav. Femeile ne-am dus în odaie la Meme, i-am făcut frecţie cu alcool şi am aşteptat întoarcerea tatălui tău. Dar n-a venit, Isabel. N-a venit s-o vadă pe Meme, cu toate că bărbatul care îl hrănise opt ani de zile, îi dăduse casă şi îi spălase rufele se dusese să-l caute personal. De câte ori îmi amintesc de asta, mă gândesc că venirea lui a fost pedeapsa Domnului. Cred că toată iarba pe care i-am dat-o vreme de opt ani, toate îngrijirile, toată solicitudinea au fost o încercare a lui Dumnezeu, ca să ne poată da o lecţie de prudenţă şi de neîncredere în lume. A fost ca şi cum am aruncat la porci opt ani de ospeţie, bucate şi primeneli. Meme era pe moarte (cel puţin aşa credeam noi), iar el, chiar alături, continua să stea încuiat, refuzând să îndeplinească ceea ce nu mai era o operă de

caritate, ci una de decență, recunoștință și simplă considerație pentru protectorii lui.

Tatăl tău s-a întors abia la miezul nopții, așa a zis. Și a spus încet de tot: „Faceți-i frecții cu alcool, dar nu clismă". Și parcă m-am simțit pălmuită. Meme reacționase la frecțiile noastre. Înfuriată, am strigat: „Da. Alcool, asta-i. I-am făcut deja frecție și e mai bine. Dar ca să facem asta n-a fost nevoie să trăim opt ani pe spinarea altuia". Iar tatăl tău, tot condescendent, încă prost de conciliant ce era: „Nu-i nimic serios. Într-o zi ai să-ți dai seama de asta". Ca și cum celălalt era ghicitor.

În acea după-amiază, datorită vocii vehemente și vorbelor exaltate, mama vitregă părea să retrăiască episoadele nopții de demult, când doctorul refuzase s-o consulte pe Meme. Rozmarinul părea sufocat sub lumina orbitoare de septembrie de somnul greierilor și de gâfâitul bărbaților care încercau sa demonteze o poartă în vecini.

– Într-o duminică de atunci, Meme s-a dus la liturghie, împopoțonată ca o doamnă din lumea bună, a zis. Țin minte ca acum că avea o umbreluță dintr-un material cu ape.

Meme. Meme. Și ea a fost pedeapsa Domnului. Am luat-o de lângă părinții care o lăsau să moară de foame, ne-am ocupat de ea, i-am dat un acoperiș, am hrănit-o și i-am dat un nume, fiindcă aici a fost mâna Providenței. Când am văzut-o a doua zi în poartă, așteptând ca unul dintre flăcăi să-i care cufărul, nici eu n-am știut unde se ducea. Era schimbată și serioasă, oprită (parcă o văd înaintea ochilor) chiar lângă cufăr, vorbind cu tatăl tău. Totul s-a făcut fără să fiu consultată, Chabela; de parcă eram o paiață pictată pe perete. Înainte de a putea întreba ce se întâmpla și de ce se petreceau lucruri ciudate în propria-mi

casă și fără știrea mea, tatăl tău a venit să-mi zică: „N-ai ce s-o întrebi pe Meme. Pleacă, dar poate că, după o vreme, are să se întoarcă". L-am întrebat unde se ducea, dar nu mi-a răspuns. S-a dus, târșâindu-și galenții, de parcă nu i-aș fi fost soție, ci o paiață oarecare pictată pe perete.

Doar două zile mai târziu, zicea, am aflat că el plecase în zori, fără să fi avut măcar decența de a-și lua rămas-bun. Venise la noi ca o zambilă și, după opt ani, pleca tot ca o zambilă, fără să zică o vorbă. Exact ca un fur. M-am gândit că tatăl tău îl alungase, pentru că refuzase s-o îngrijească pe Meme. Dar, când l-am întrebat, chiar în acea zi, s-a mărginit să-mi răspundă: „Tu și cu mine trebuie să vorbim despre asta pe îndelete". Și au trecut cinci ani fără să mai fi pomenit vreodată de așa ceva.

Doar cu tatăl tău și într-o casă dezordonată ca asta, în care fiecare face totul pe socoteala lui, se putea întâmpla una ca asta. În Macondo nu se mai vorbea de altceva, când am aflat și eu că Meme fusese la biserică, gătită ca o pipiță ridicată la categoria de doamnă, și că tatăl tău avusese neobrăzarea s-o scoată la braț în piață. Atunci am aflat și că nu era atât de departe pe cât credeam, ci că locuia în casa din colț, cu doctorul. Se dusesera să viețuiască împreună, ca doi porci, fără să treacă măcar pe la ușa bisericii, cu toate că ea era botezată. Odată i-am spus tatălui tău: „Și erezia asta are s-o pedepsească Dumnezeu". El n-a zis nimic. Era același bărbat liniștit dintotdeauna, după ce patronase concubinajul public și scandalul.

Dar acum îmi convine că lucrurile au luat acea întorsătură, făcându-l pe doctor să plece de la noi. De nu s-ar fi întâmplat toate astea, ar mai locui încă în odăiță. Când am aflat că plecase de acolo, că-și ducea porcăriile în colț și nu-i

încăpea cufărul pe ușa de la stradă, m-am simțit mai liniștită. Asta era victoria mea, amânată opt ani de zile.

După două săptămâni, Meme deschisese dugheana și avea chiar și mașină de cusut. Cumpărase o *Domestic* nouă, cu banii adunați de el la noi în casă. Asta mi se părea un afront și așa i-am și spus tatălui tău. Dar, cu toate că el nu răspundea protestelor mele, se vedea că simțea mai mult satisfacție decât căință în fața operei lui, de parcă și-ar fi salvat sufletul, opunând convenienței și cinstei casei noastre proverbiala lui toleranță, înțelegere și liberalitate. Și chiar un pic de lipsă de bun-simț. I-am spus: „Ai dat la porci ce-a fost mai bun din credințele tale". Și el, ca întotdeauna:

– Și asta ai s-o înțelegi într-o zi.

8

Decembrie a sosit ca o primăvară neașteptată, ca o descriere din cărți. Și, odată cu această lună, a sosit Martín. A apărut în casă după prânz, cu o geantă de voiaj și tot cu sacoul la patru nasturi, acum curat și proaspăt călcat. Nu mi-a zis nimic și s-a dus drept la tata în birou, să stea de vorbă cu el. Data nunții fusese fixată din iulie. Dar, la două zile după sosirea lui Martín, în decembrie, tata a chemat-o pe mama mea vitregă în birou, ca să-i spună că nunta trebuia să aibă loc luni. Era sâmbătă.

Rochia mea era gata. Martín venea zilnic la noi, stătea de vorbă cu tata, iar el ne împărtășea impresiile la masa de prânz. Nu-mi cunoșteam logodnicul. Nu stătusem niciodată singură cu el. Totuși, Martín părea legat de tata printr-o prietenie caldă și puternică, iar tata vorbea despre el de parcă el, și nu eu, ar fi trebuit să se căsătorească cu Martín.

Nu mă emoționa deloc apropierea nunții. Tot mai eram învăluită în nebuloasa cenușie prin care Martín venea, drept și abstract, dând din brațe în timp ce vorbea, încheindu-și și descheindu-și cei patru nasturi de la sacou. Duminică a fost la noi la prânz. Mama mea vitregă ne-a

așezat la masă astfel încât Martín să stea lângă tata, la trei locuri distanță de mine. În timpul mesei, ea și cu mine am vorbit puțin una cu alta. Tata și Martín tăifăsuiau despre afacerile lor; iar eu, la trei locuri de el, stăteam cu ochii pe bărbatul care într-un an avea să fie tatăl fiului meu și de care nu mă lega nici măcar o prietenie de suprafață.

Duminică seara, în dormitorul mamei vitrege, mi-am pus rochia de mireasă. Mă vedeam palidă și curată în oglindă, învăluită în norul de tul prăfos, care îmi amintea de fantoma mamei. Și îmi spuneam acolo, în fața oglinzii: „Asta-s eu, Isabel. Sunt îmbrăcată ca o mireasă, ca să mă mărit mâine-dimineață". Și nu mă recunoșteam; mă simțeam dedublată în amintirea mamei mele moarte. Meme îmi vorbise despre ea, chiar aici, în colț, cu câteva zile mai înainte. Îmi spusese că, după ce m-am născut, pe mama o îmbrăcaseră cu hainele ei de la nuntă și o așezaseră în coșciug. Iar acum, privindu-mă în oglindă, vedeam oasele mamei acoperite de cocleala mormântului, într-o grămadă de tul rupt și o masă spongioasă de praf galben. Eu eram în afara oglinzii. Înăuntru era mama, vie din nou, privindu-mă, întinzând mâinile din lumea ei înghețată, încercând să atingă moartea care prindea primele bolduri în coronița mea de mireasă. Iar în spate, în mijlocul dormitorului, tata serios și uimit: „Acum, cu rochia asta, e leită-poleită ea".

În noaptea aceea am primit prima, ultima și singura mea scrisoare de dragoste. Un mesaj de la Martín, scris cu creionul pe dosul programului de la cinematograf. Zicea așa: „Fiindcă va fi imposibil să ajung la timp astă-seară, am să mă spovedesc mâine în zori. Spune-i colonelului că ceea ce-am vorbit e aproape gata și că de asta nu pot veni acum.

Foarte speriată? M." Cu gustul prăfos al acestei scrisori, m-am dus în dormitor și încă mai aveam cerul gurii amar, când m-am trezit, doar câteva ore după aceea, scuturată de mama vitregă.

În realitate însă au trecut multe ore înainte de a mă trezi de tot. Mă simțeam iar cu rochia de mireasă în zorii răcoroși și umezi, mirosind a mosc. Îmi simțeam gura uscată, ca atunci când pleci într-o călătorie, iar saliva refuză să umezească pâinea. Nașii erau în salon de la patru. Îi cunoșteam pe toți, dar acum îmi păreau schimbați și noi: bărbații erau îmbrăcați în postav, iar femeile, care trăncăneau cu pălăriile pe cap, umpleau casa cu aburul dens și enervant al vorbăriei lor.

Biserica era pustie. Câteva femei s-au întors să mă vadă, când am traversat naosul central ca un fecior sacru dus spre piatra sacrificiilor. Slab și demn, *Cachorro*, singura persoană cu contururi reale în coșmarul tulburător și tăcut, a coborât treptele și m-a încredințat lui Martín din patru mișcări făcute cu mâinile lui subțiratice. Martín era lângă mine, liniștit și surâzător, așa cum îl văzusem la priveghiul copilului lui Paloquemado, dar acum avea părul tuns, ca pentru a-mi demonstra că în ziua propriei noastre nunți avusese grijă să fie și mai abstract decât era, în mod normal, în zilele obișnuite.

În acea dimineață, după ce ne-am întors acasă și nașii au luat micul dejun și au rostit frazele cerute de datină, soțul meu a ieșit în stradă și nu s-a mai întors până după siestă. Tata și mama mea vitregă s-au făcut că nu-și dădeau seama de situația mea. Au lăsat să treacă ziua fără să schimbe ordinea lucrurilor, așa încât nimic să nu-mi îngăduie să simt suflul deosebit al acelei zile de luni. Mi-am scos rochia de

mireasă, am făcut din ea o legăturică și am pus-o în fundul sifonierului, amintindu-mi de mama și gândindu-mă: *Cel puțin, cârpele astea îmi vor servi de lințoliu.*

Soțul ireal s-a întors la două după-amiază și a zis că mâncase de prânz. Văzându-l cum venea, cu părul tuns, mi s-a părut că decembrie nu mai era o lună fermecată. Martín s-a așezat lângă mine și o vreme am stat tăcuți. Pentru prima dată de când mă născusem, mi-a fost frică că începea să se lase seara. Probabil că a citit asta în vreun gest de-al meu, pentru că, pe neașteptate, Martín a prins viață și mi s-a aplecat peste umăr. A zis:

– La ce te gândești?

Am simțit că mi se răsucea ceva în inimă: necunoscutul începea să mă tutuiască. Am privit în sus, unde decembrie era o sferă gigantică și strălucitoare, o lună calendaristică din sticlă luminoasă. Am spus:

– Mă gândesc că nu ne mai lipsește decât să înceapă să plouă.

În ultima noapte când am stat la taifas în coridor, era mai cald ca îndeobște. Câteva zile mai târziu, el avea să se întoarcă pentru totdeauna de la frizerie și să se închidă în odaie. Dar în acea ultimă noapte din coridor, una dintre cele mai fierbinți și mai dense care mi-au rămas în memorie, el s-a arătat înțelegător, cum rareori mai fusese. În acel horn imens, nu păreau vii decât surdele triluri ale greierilor, exasperant de setoși de natură, și mărunta, neînsemnata și totuși nemăsurata ardere a rozmarinilor și a chiparoaselor, în toiul orei pustii. Amândoi am tăcut o clipă, transpirând ceva gras și vâscos, care nu-i sudoare, ci balele libere ale materiei vii în descompunere. Uneori el

se uita la stele, la cerul pustiu, din pricina splendorii de vară; rămânea apoi tăcut, parcă dăruindu-se complet trecerii acelei nopți monstruos de vii. Am stat așa, pe gânduri, față în față, el în fotoliul lui de piele, eu în balansoar. Deodată, a fâlfâit o aripă albă și l-am văzut, trist și părăsit, cu capul lăsat pe umărul stâng. Mi-am amintit de viața și de singurătatea lui, de tulburările lui spirituale înspăimântătoare. Mi-am amintit de indiferența chinuită cu care privea spectacolul vieții. Înainte mă legau de el sentimente complexe, în ocazii contradictorii și la fel de variabile ca propria lui personalitate. Dar atunci n-am avut nici cea mai mică îndoială că începusem să-l iubesc din tot sufletul. Am crezut că descopeream în mine forța misterioasă care m-a îndemnat din primul moment să-l apăr și am simțit pe pielea mea durerea odăiței sufocante în beznă. L-am văzut întunecat și învins, năucit de toate cele întâmplate. Și, brusc, privindu-i iar ochii galbeni și pătrunzători, am avut certitudinea că taina singurătății lui labirintice mi se dezvăluise în pulsul încordat al nopții. Înainte să mă fi putut măcar gândi de ce-o făceam, l-am întrebat:

– Spune-mi, doctore, crezi în Dumnezeu?

M-a privit. Părul îi cădea pe frunte și el ardea tot, sufocându-se pe dinăuntru, dar pe chip încă nu i se arăta vreo umbră de emoție ori confuzie. A zis, recăpătându-și total vocea cumpătată de rumegător:

– E întâia oară că cineva mă întreabă așa ceva.

– Dar dumneata singur, doctore, nu te-ai întrebat niciodată?

N-a părut nici indiferent, nici îngrijorat. Abia dacă a părut interesat de persoana mea. Nici măcar de întrebarea mea și, cu atât mai puțin, de intenția ei.

- E greu de știut, a zis.

- Dar o noapte ca asta nu te sperie? N-ai senzația că, în vreme ce prin plantații umblă un bărbat mai mare ca toți, nimic nu mișcă și toate lucrurile rămân uimite la trecerea lui?

A tăcut. Greierii umpleau locul peste mireasma călduță și vie, aproape umană, care se înălța din tufa de iasomie plantată în memoria primei mele soții. Un bărbat nemăsurat de mare umbla, singur, prin noapte.

- Nu cred că mă surprinde nimic din toate astea, colonele. Și acum părea și el uimit, ca și lucrurile, ca rozmarinul și chiparoasele în locul lor arzător. Ceea ce mă surprinde... a zis și a rămas privindu-mă în ochi, concret și dur, ceea ce mă surprinde e că există o persoană ca tine, în stare să spună cu atâta siguranță că îl simte pe omul care umblă prin noapte.

- Noi încercăm să ne salvăm sufletele, doctore. Asta-i diferența.

Atunci am trecut dincolo de ceea ce îmi propusesem. Am spus:

- Tu nu-l auzi, pentru că ești ateu.

Iar el, liniștit și imperturbabil:

- Crede-mă, colonele, nu-s ateu. Dar mă năucește gândul și că Dumnezeu există, și că Dumnezeu nu există. Așa că prefer să nu mă gândesc.

Nu știu de ce presimțisem că tocmai asta avea să-mi răspundă. „S-a rătăcit de Domnul", m-am gândit, auzind ceea ce tocmai îmi spunea spontan, clar, precis, de parcă mi-ar fi citit dintr-o carte. Somnul nopții continua să mă îmbete. Mă simțeam în inima unei imense galerii cu imagini profetice.

Acolo, în spatele balustradei, era grădinița cultivată de Adelaida și de fata mea. Rugul rozmarinului ardea tocmai pentru că ele îl țineau în fiecare dimineață viu, cu grija lor, pentru ca, în asemenea nopți, aburii lui fierbinți să traverseze casa și să facă somnul mai odihnitor. Tufa de iasomie își trimitea și ea aburul persistent, iar noi îl primeam pentru că era de-o vârstă cu Isabel și aroma ei era oarecum prelungirea mamei ei. Greierii erau în patio, printre arbuști, pentru că uitasem să smulgem buruienile când se ogoise ploaia. Era incredibil și minunat faptul că el era aici, ștergându-și fruntea lucie de sudoare cu enorma-i bășmăluță din pânză ordinară.

După altă pauză a zis:

– Mi-ar plăcea să știu de ce m-ai întrebat așa ceva, colonele.

– Mi s-a năzărit așa, brusc, i-am spus. Poate fiindcă de vreo șapte ani tot vreau să aflu ce gândește un om ca tine. Și eu îmi ștergeam sudoarea. Spuneam: Ori poate fiindcă mă îngrijorează singurătatea ta.

Am așteptat un răspuns care n-a venit. L-am văzut în fața mea, tot trist și singur. Mi-am adus aminte de Macondo, de nebunia oamenilor de aici care dădeau foc bancnotelor de sărbători; de vijelia fără țel, care disprețuia totul, tăvălindu-se în smârcul ei de instincte, și care găsea gustul râvnit în felul cum se risipea. Mi-am adus aminte de viața lui de dinaintea vijeliei. Și de după aceea, de parfumurile ieftine, de pantofii vechi și lustruiți și de bârfa care îl urmărea ca o umbră neștiută nici de el.

Am spus:

– Doctore, nu te-ai gândit niciodată să te-aduni cu o femeie?

Nici bine n-am sfârșit, că mi-a și răspuns, ocolit și lung, ca de obicei.

- Îți iubești mult fiica, colonele. Așa-i?

I-am răspuns că asta era ceva normal, iar el a continuat:

- Bine. Dar tu ești altfel. Nimănui nu-i place mai mult decât ție să-și bată cuie în tălpi. Te-am văzut punând balamale la o ușă, deși ai atâția angajați care ar putea-o face în locul tău. Îți place. Cred că ești fericit când umbli prin casă cu trusa de scule, căutând ceva de reparat. Ești gata să mulțumești, doar ca să ți se strice balamalele, colonele. Pentru că așa ai ocazia să fii fericit.

- E un obicei, am spus, fără să știu unde voia să bată. Se zice că mama era la fel.

El a reacționat. Avea o atitudine pașnică, dar hotărâtă.

- Foarte bine, a zis. E un obicei bun. E, în plus, și fericirea cea mai puțin costisitoare dintre câte știu. De aceea ai casa cum o ai și ți-ai crescut fata astfel. Vreau să spun că trebuie să fie plăcut să ai o fată ca a ta.

Încă nu știam unde voia să ajungă la capătul lungului ocol. Dar, și așa, tot am întrebat:

- Și tu, doctore, nu te-ai gândit ce bine ar fi să ai o fiică?

- Nu, colonele, a zis. A zâmbit, redevenind imediat serios. Fiii mei n-ar fi ca ai tăi.

Atunci n-am mai avut nici urmă de îndoială: vorbea serios, iar situația și seriozitatea lui mi s-au părut înspăimântătoare. Mă gândeam: *E mai demn de milă pentru asta decât pentru tot restul.* Merita să fie apărat, credeam.

- Ai auzit vorbindu-se de *Cachorro?* l-am întrebat.

A răspuns că nu. Eu am spus:

- *Cachorro* e parohul, dar, dincolo de asta, e prieten cu toată lumea. Trebuie să-l cunoști.

– A, da, da, a zis el. *Și* el are copii, nu?

– Nu asta contează acum, am spus. Oamenii inventează tot soiul de bârfe pe seama lui *Cachorro*, pentru că-l iubesc mult. Dar ăsta-i un caz, doctore. *Cachorro* e departe de a fi bigot, habotnic, cum se zice. E un om întreg, care își face datoria ca un bărbat.

Asculta atent. Tăcea concentrat, țintuindu-mi ochii cu privirile-i galbene. A zis:

– Asta-i bine, nu?

– Cred că acest *Cachorro* o să ajungă sfânt, am zis. Și o spuneam sincer. Niciodată n-am mai văzut așa ceva în Macondo. La început, noi nu ne încredeam în el, pentru că-i de pe-aici, pentru că bătrânii și-l amintesc de când se ducea să prindă păsări, ca toți băieții. A luptat în război, a fost colonel și asta era altă piedică. Știi că oamenii nu-i respectă pe veterani, din aceleași motive pentru care respectă un preot. În plus, nu eram obișnuiți să ni se citească din almanahul Bristol în loc de Evanghelii.

A zâmbit. Povestea i se părea probabil la fel de amuzantă ca și nouă, în primele zile. A zis:

– E ciudat, nu?

– Așa-i *Cachorro*. Preferă să explice satului fenomenele atmosferice. Interesul lui pentru furtuni e aproape teologic. În fiecare duminică vorbește despre ele. De aceea, predica lui nu se bazează pe Evanghelii, ci pe previziunile meteorologice din almanahul Bristol.

Zâmbea și asculta atent, dinamic, încântat. Și eu eram entuziasmat. Am spus:

– Mai e ceva care te interesează, doctore. Știi de când e *Cachorro* în Macondo?

A zis că nu.

– A venit întâmplător în aceeași zi cu tine, am spus. Și ceva și mai curios: De-ai avea un frate mai mare, sunt sigur că ar fi exact ca el. Fizic, firește.

Nu mai părea să se gândească la altceva. Am înțeles din seriozitatea și atenția lui concentrată și tenace că sosise clipa să-i spun ce-mi propusesem:

– Bine, doctore, am zis. Fă-i o vizită lui *Cachorro* și-o să-ți dai seama că lucrurile nu-s cum le vezi tu.

Iar el a zis că da, că are să-i facă o vizită lui *Cachorro*.

9

Rece, tăcut, dinamic, lacătul își generează propria rugină. Adelaida l-a pus la ușa odăiței, când a aflat că doctorul s-a dus să locuiască cu Meme. Nevastă-mea a considerat că mutatul lui era victoria ei, punctul culminant al muncii sistematice, tenace, pe care o începuse chiar în clipa când eu hotărâsem că el avea să stea la noi. Șaptesprezece ani mai târziu, lacătul continuă să păzească încăperea.

Dacă în atitudinea mea, neschimbată în opt ani de zile, a putut fi ceva nedemn în ochii oamenilor ori ingrat în ai Domnului, pedeapsa avea să mă ajungă din urmă mult înaintea morții. Poate că se cuvenea să ispășesc în viață ceea ce am crezut că era o îndatorire umanitară, o obligație creștină. Pentru că nici n-apucase să se depună rugina pe lacăt, că Martín era deja la mine acasă, cu servieta burdușită de proiecte, despre a căror autenticitate n-am putut să aflu nimic, ferm hotărât să se însoare cu fiică-mea. Când a sosit la noi, purta un sacou cu patru nasturi, emana tinerețe și dinamism prin toți porii și era învăluit într-o aură de simpatie luminoasă. S-a însurat cu Isabel în decembrie, acum unsprezece ani. Și sunt nouă ani de când a plecat cu servieta plină de polițe semnate de mine, promițând

să se întoarcă de cum realiza operațiunea pe care o proiectase și pentru care conta pe ipoteca asupra bunurilor mele. Au trecut nouă ani, dar tot n-am dreptul să-l cred un escroc. N-am dreptul să cred că însurătoarea lui abia de-a fost un alibi pentru buna lui credință.

Dar opt ani de experiență au servit la ceva. Martín a ocupat odăița. Adelaida s-a opus. Atunci, opoziția ei a fost peste măsură de hotărâtă, irevocabilă. Știam că nevastă-mea ar fi preferat să aranjeze camera nupțială în grajduri decât să le îngăduie tinerilor însurăței să ocupe odăița. De data aceea, i-am acceptat fără șovăială punctul de vedere. Așa i-am recunoscut victoria cu opt ani mai târziu. Dacă amândoi am greșit, încrezându-ne în Martín, am făcut-o în egală măsură. Nu există nici victorie, nici înfrângere pentru nici unul dintre noi. Dar ce-a urmat a fost peste puterile noastre, ca fenomenele atmosferice din almanah, care trebuie să aibă loc inevitabil.

I-am spus lui Meme să plece de la noi, să-și croiască drumul pe care îl considera cel mai potrivit pentru viața ei; mai târziu, deși Adelaida mi-a azvârlit în față toate slăbiciunile și fleșcăitele mele, aș fi putut să mă răzvrătesc, să-mi impun voința și, mai presus de orice (doar așa făcusem mereu), să pun lucrurile la punct în felul meu. Dar ceva îmi arăta că eram neputincios în fața cursului luat de evenimente. Nu eu hotăram lucrurile în casa mea, ci o forță misterioasă, care ne trasa existența și pentru care nu eram decât un instrument supus și neînsemnat. Atunci totul părea să se supună împlinirii naturale și în lanț a unei profeții.

Din felul cum și-a deschis Meme dugheana (în sufletul lui, fiecare trebuia să știe că o femeie de ispravă care, din noapte până-n zori, trece drept ibovnica unui medic

de țară, ajunge să aibă, mai devreme sau mai târziu, o dugheană), am știut că el izbutise să adune la noi acasă mai mulți bani decât s-ar fi putut crede și că-i punea la ciorap, în bancnote și monede neatinse, pe care le arunca neglijent în seif încă de când dădea consultații.

Când Meme a deschis dugheana, se presupunea că el era în spatele ei, asaltat de cine știe ce bestii profetice și neîndurătoare. Se știa că nu lua mâncare, că avea grădină și că Meme cumpăra în primele luni o ciozvârtă de carne pentru ea, dar că peste un an renunțase la obicei, poate fiindcă legătura directă cu bărbatul ei o făcuse, în cele din urmă, vegetariană. Atunci s-au încuiat amândoi, până când autoritățile au forțat ușile, au percheziționat casa și au săpat grădina, încercând să dea de leșul lui Meme.

Presupuneau că el era acolo, încuiat, legănându-se în hamacul vechi și ponosit. Dar eu știam, chiar din lunile când nu i s-a mai așteptat întoarcerea în lumea celor vii, că izolarea fără căință, surda bătălie cu amenințarea Domnului aveau să culmineze mult înainte de a muri. Știam că, mai devreme ori mai târziu, avea să iasă, pentru că nici un bărbat nu poate trăi jumătate din viață încuiat, departe de Dumnezeu, fără să iasă intempestiv să-i facă nespus de ușor primului om de care dă la colțul străzii mărturisirea pe care nici cătușele și nici butucul de ocnaș de la picioare, nici tortura cu crucea și menghina, nici fiarele roșii în ochi și sarea eternă pe limbă, nici lemnul și banca de tortură, nici bicele și frigările, nici iubirea nu l-ar fi putut obliga s-o facă inchizitorilor. Și clipa avea să vină pentru el puțin înaintea morții.

Eu știam adevărul dinainte, din ultima noapte când stătusem la taclale pe coridor, și de după, când îl căutasem în

odăiță, ca s-o consulte pe Meme. M-aș fi putut oare opune dorinței lui de a trăi cu ea, ca soț și soție? Poate că înainte aș fi putut. Dar acum nu, pentru că de trei luni începuse să se desfășoare alt capitol al fatalității.

În acea noapte nu era în hamac. Stătea întins cu fața în sus pe patul de campanie, cu capul pe spate, țintuind cu privirile locul unde ar fi fost acoperișul, dacă sfeșnicul ar fi luminat mai mult. Avea lumină electrică și bec în odaie, dar nu le folosea niciodată. Prefera să zacă în beznă, privind în întuneric. Nu s-a mișcat când am intrat în odaie, dar mi-am dat seama că, de cum trecusem pragul, începuse să nu se mai simtă singur. Atunci am spus:

- Dacă nu te deranjez, doctore. Se pare că țărăncii nu-i e bine.

S-a ridicat în capul oaselor în pat. O clipă mai înainte nu se simțea singur în încăpere. Acum mă știa acolo. Fără îndoială, erau două senzații cu totul diferite, pentru că s-a transformat pe loc, și-a netezit părul și a rămas pe marginea patului, în așteptare.

- Adelaida, doctore. Vrea să vii s-o vezi pe Meme, am spus.

Stând jos, cu vocea cumpătată de rumegător, el mi-a răspuns tăios:

- Nu-i nevoie. Pentru că-i însărcinată.

Apoi s-a aplecat în față, parcă mi-a cercetat fața și a zis:

- Meme se culcă cu mine de ani de zile.

Trebuie să mărturisesc că n-am fost surprins. Nu mi-am pierdut cumpătul, n-am fost uimit, n-am fost furios. N-am simțit nimic. Poate că mărturisirea era prea gravă, după mine, și depășea limitele normale ale înțelegerii mele. Continuam să stau liniștit, în picioare, neclintit, la fel de

rece ca și el, ca și vocea lui cumpătată de rumegător. Apoi, după o lungă tăcere, când încă mai stătea pe marginea patului, neclintit, de parcă aștepta ca eu să iau prima hotărâre, i-am înțeles spusele în toată greutatea lor. Dar era prea târziu ca să-mi mai pierd cumpătul.

– Firește că-ți dai seama de situație, doctore.

Asta-i tot ce i-am putut spune. Iar el a zis:

– Fiecare își ia precauțiile lui, colonele. Când riști, știi ce riști. Dacă ratezi ceva e pentru că apare ceva neprevăzut, care nu se află la îndemâna oricui.

Cunoșteam acel soi de ocolișuri. Ca întotdeauna, nu știam unde voia să ajungă. Am tras un scaun și m-am așezat în fața lui. Atunci s-a sculat de pe pat, și-a strâns cureaua peste pantaloni, s-a ridicat și și i-a potrivit. Din capul odăii a continuat să vorbească. A zis:

– Sigur că mi-am luat toate precauțiile, e doar a doua oară că rămâne grea. Prima oară, acum un an și jumătate, nu v-ați putut da seama de nimic.

Îi dădea înainte fără emoție, ducându-se iar spre pat. În întuneric, îi simțeam pașii molcomi și hotărâți pe dușumeaua din cărămizi. Zicea:

– Dar, atunci, ea era dispusă la orice. Acum nu. Acum două luni mi-a zis că era iar însărcinată și eu i-am zis ca și prima oară: „Vino astă-seară să-ți pregătesc același lucru". Mi-a zis că nu în ziua aceea, că a doua zi. Când m-am dus să-mi beau cafeaua în bucătărie, i-am spus c-o așteptam, dar ea a zis că n-avea să vină niciodată.

A ajuns în fața patului de campanie, dar nu s-a așezat. S-a întors iar cu spatele la mine și a început să dea iar ocol încăperii. Îi auzeam vorbele. Îi simțeam fluxul și refluxul glasului, de parcă vorbea dându-se în hamac. Povestea calm,

dar sigur de sine. Știam că era inutil să încerc să-l opresc. Doar îl auzeam. Iar el zicea:

– Dar a venit după două zile. Aveam totul pregătit. I-am spus să stea aici și m-am dus până la masă după un pahar. Când i-am zis „Ia asta", mi-am dat seama că n-avea s-o facă. M-a privit fără să zâmbească și a zis cu un glas mic și neîndurător: „Pe ăsta nu-l lepăd, doctore. Pe ăsta am să-l nasc, ca să-l cresc".

Seninătatea lui m-a exasperat. I-am spus:

– Asta nu justifică nimic, doctore. N-ai comis decât o dublă acțiune nedemnă; întâi, relațiile din propria-mi casă, apoi avortul.

– Dar ai văzut că am făcut tot ce-am putut, colonele. Asta-i tot ce puteam face. Când am văzut că nu puteam face nimic, am hotărât să-ți vorbesc. Voiam s-o fac într-una dintre zilele astea.

– Cred că știi că există totuși remedii în atari situații, când chiar vrei să speli rușinea. Știi care-s principiile după care trăim aici în casă, am zis.

Și el a spus:

– Nu vreau să-ți fac nici o supărare, colonele. Crede-mă. Voiam să te anunț: O iau pe țărancă să locuim în casa goală din colț.

– În concubinaj public, doctore, am spus. Știi ce-i asta pentru noi?

S-a întors spre pat. S-a așezat, s-a aplecat înainte și a vorbit cu coatele sprijinite pe genunchi. Accentul i s-a schimbat. La început vorbise rece, acum începea să fie crud și sfidător. A zis:

– Îți propun singura soluție care nu ți-ar face probleme, colonele. Cealaltă ar fi să spun că nu-i copilul meu.

– Meme are să zică, am spus.

Începeam să mă indignez. Modul lui de a se exprima era acum prea sfidător şi agresiv, ca să-l ascult senin. Dar el, dur, implacabil, a zis:

– Crede-mă întru totul că Meme n-o s-o zică. Fiindcă-s sigur de asta, îţi spun că am s-o iau în colţul străzii, doar ca să-ţi evit vreo supărare. Nimic mai mult, colonele.

Îndrăznise să nege cu atâta siguranţă că Meme i-ar putea atribui paternitatea fiului ei, că acum, într-adevăr, m-am simţit descumpănit. Ceva mă făcea să cred că forţa lui îşi avea rădăcinile mult mai jos decât cuvintele. Am spus:

– Noi avem încredere în Meme ca în propria noastră fiică, doctore. În acest caz, ea va fi de partea noastră.

– Dacă ai şti ce ştiu eu, n-ai vorbi aşa, colonele. Iartă-mă că-ţi vorbesc astfel, dar dacă o compari pe indiancă cu fiică-ta, îţi ofensezi fiica.

– N-ai nici un motiv să zici aşa ceva, am spus.

Iar el a răspuns, tot cu acea amară duritate în voce:

– Ba am. Şi, când îţi spun că ea nu poate zice că eu sunt tatăl copilului ei, am motive s-o fac. A dat capul pe spate. A respirat din adâncul plămânilor şi a zis: Dacă ai avea timp s-o păzeşti pe Meme când iese noaptea, nici măcar nu mi-ai cere s-o iau cu mine. În acest caz, eu sunt cel care îşi asumă riscul, colonele. Îmi pun în spate un mort, ca să evit să ai greutăţi.

Am înţeles că n-avea să treacă cu Meme nici prin faţa uşilor bisericii. Dar grav e că, după ultimele-i vorbe, n-am îndrăznit să-mi asum ceea ce mai târziu putea fi remuşcarea teribilă a conştiinţei mele. Aveam multe cărţi în favoarea mea. El avea una, dar îi era de ajuns ca să mizeze pe ea.

– Foarte bine, doctore, am spus. Chiar astă-seară am să mă ocup de aranjatul casei din colţ. Oricum, vreau să fie limpede că te alung din casa mea, doctore. Nu pleci din propria-ţi voinţă. Colonelul Aureliano Buendía te-a pus să plăteşti cum se cuvine felul în care ai răspuns încrederii lui.

Şi, când mă aşteptam să-i fi provocat instinctele şi să-i văd dezlănţuite obscurele forţe primare, m-a bombardat cu toată greutatea demnităţii lui.

– Eşti un bărbat decent, colonele, a zis. Toată lumea o ştie, iar eu am trăit în această casă suficient ca tu să n-ai nevoie să mi-o aduci aminte.

Când s-a ridicat în picioare, nu părea victorios. Ci abia satisfăcut că putuse răspunde atenţiilor noastre din decursul celor opt ani. Eu eram cel care se simţea tulburat, vinovat. În acea noapte, văzând germenii morţii, care făceau progrese vizibile în ochii lui duri şi galbeni, am înţeles că atitudinea mea era egoistă şi că, în virtutea singurei pete de pe conştiinţa mea, trebuia să ispăşesc teribil tot restul vieţii. El, în schimb, era împăcat cu sine. Zicea:

– Cât despre Meme, faceţi-i frecţii cu alcool. Dar nu clismă.

10

Bunicul s-a întors lângă mama. Ea stă jos, complet îngândurată. Rochia și pălăria ei sunt aici, pe scaun, dar mama nu-i în ele. Bunicul se apropie, o vede dusă pe gânduri și-i clatină bastonul în fața ochilor, zicând:

– Trezește-te, fato! Mama clipește, dă din cap. La ce te gândești? zice bunicul.

Și ea, surâzând conștiincios:

– Mă gândeam la *Cachorro.*

Bunicul se așază iar lângă ea, cu bărbia sprijinită în baston. Zice:

– Ce întâmplare! Și eu tot la el mă gândeam.

Ei știu ce spun. Vorbesc fără să se uite unul la celălalt, mama lăsată pe spătarul scaunului, dându-și pălmuțe peste braț, iar bunicul lângă ea, stând jos și tot cu bărbia sprijinită în baston. Dar chiar și așa i se aud vorbele, la fel cum mă înțeleg cu Abraham, când ne ducem s-o vedem pe Lucrecia.

Îi spun lui Abraham:

– Acuși tărtăcuță atac.

Abraham e mereu în frunte, merge ca vreo trei pași înaintea mea. Fără să se întoarcă, zice:

– Încă nu, stai o clipă.

Îi spun:

- Când tărtăcuță tupurișcă vine crapă.

Abraham nu întoarce capul, dar îi simt râsul șoptit, un râs tont și simplu, ca firul de apă care tremură pe buzele boului, după ce-a băut. Zice:

- Asta trebuie să fie cam pe la cinci. Mai aleargă puțin și zice: Dacă mergem acum poate crapă tupurișca.

Dar eu insist:

- Oricum, mereu e tărtăcuță la atac. Și el se întoarce spre mine și o ia la fugă, zicând:

- Bine, atunci hai.

Ca s-o vedem pe Lucrecia trebuie să străbatem cinci ogrăzi pline-ochi cu pomi și poteci. Trebuie să trecem de ziduleţul verde cu șopârle, unde cânta înainte piticul cu glas de femeie. Abraham trece în goana mare, strălucind ca un tăiș din metal în lumina tare, cu călcâiele hărțuite de lătratul câinelui. Apoi stă în loc. Am ajuns în fața ferestrei. Strigăm: „Lucrecia", ca și cum Lucrecia ar dormi. Dar e trează, stă în pat, fără pantofi, cu o cămașă de noapte largă și scrobită, care-i ajunge până la glezne.

Când vorbim, Lucrecia ridică privirea, dă roată cu ea prin cameră și ne țintuiește cu un ochi rotund și mare, ca al păsării ogorului. Atunci râde și se duce în mijlocul odăii. Are gura deschisă și dinții retezați și mărunți. Are capul rotund, cu părul tuns băiețește. Ajunge în centrul camerei, se oprește din râs, se pune pe vine și privește spre ușă, până când mâinile îi ajung la glezne; încet-încet, începe să-și ridice cămașa, cu o lentoare calculată, într-un ritm crud și sfidător. Abraham și cu mine ne uităm pe fereastră, iar Lucrecia continuă să-și ridice cămașa, întinzând buzele într-o strâmbătură gâfâită și neliniștită

și țintuindu-ne cu ochiul ei strălucitor ca al păsării ogorului. Atunci îi vedem pântecele alb, care mai jos devine albastru-intens, iar ea își acoperă fața cu cămașa de noapte și rămâne așa, lungită în mijlocul dormitorului, cu picioarele lipite și strânse de o forță tremurătoare, care îi vine din călcâie. Brusc, își descoperă violent fața, întinde spre noi degetul arătător, iar ochiul luminos i se holbează, în toiul teribilelor lătrături care răsună prin toată casa. Se deschide ușa odăii și apare o femeie care strigă:

– De ce nu vă duceți să le sâcâiți pe mamele voastre?

De zile întregi n-am mai fost s-o vedem pe Lucrecia. Acum mergem la râu pe drumul care duce spre plantații. Dacă terminăm repede cu toate astea, Abraham o să mă aștepte. Dar bunicul nu se clintește. Stă lângă mama, cu bărbia sprijinită în baston. Mă uit la el și-i cercetez ochii din spatele geamurilor de la ochelari, iar el trebuie să simtă că-l privesc, pentru că, brusc, oftează din rărunchi, se scutură și-i zice mamei, cu glas stins și trist:

– *Cachorro* i-ar fi făcut să vină, altoindu-i cu cureaua.

Apoi se ridică de pe scaun și se duce spre mort.

Sunt pentru a doua oară în această odaie. Prima dată, acum zece ani, lucrurile erau aranjate la fel. De parcă el n-ar mai fi atins nimic de atunci, ori din dimineața de demult, când a venit să stea aici cu Meme, nu s-ar mai fi interesat de propria-i viață. Hârtiile erau în același loc. Masa, hainele, puține și ordinare, toate erau în același loc ca și azi. Parcă ieri am fi venit eu și *Cachorro* să facem pace între acest bărbat și autorități.

Cam tot pe atunci, compania bananieră izbutise să stoarcă totul de la noi și plecase din Macondo cu rămășițele

rămășițelor pe care ni le adusese. Cu ei dispăruse și tot ce adusese vijelia, ultimele rămășițe din ceea ce fusese prosperul Macondo din 1915. Aici rămăsese un sat ruinat, cu patru dughene sărăcăcioase și întunecoase; ocupat de șomeri ranchiunoși, pe care îi chinuiau amintirea trecutului prosper și amarul prezentului lânced, copleșit de istov. Cu șase luni mai înainte, în zorii zilei, apăruse pe poarta acestei case o fițuică. Nimeni nu-i dăduse vreo atenție și rămăsese multă vreme așa, bătută în cuie, până când ultimele ploi mărunte îi șterseseră literele negre, iar hârtia dispăruse, dusă de ultimele vânturi de februarie. Dar, la sfârșitul anului 1918, când apropierea alegerilor a făcut guvernul să se gândească la nevoia de a ține treji și atâțați nervii electorilor, cineva le-a vorbit noilor autorități de medicul solitar, despre a cărui existență ar fi putut de multă vreme să ofere o mărturie veridică. Le-a zis, probabil, că în primii ani ibovnica lui indiancă a ținut o dugheană care s-a bucurat de aceeași prosperitate care favorizase pe atunci până și cele mai neînsemnate activități din Macondo. Într-o zi (nimeni nu-și aduce aminte data, nici măcar anul), ușa magazinului nu s-a deschis. Se presupunea că Meme și doctorul continuau să trăiască aici, încuiați, hrănindu-se cu legumele pe care le cultivau în patio. Dar fițuica bătută în cuie chiar în colțul străzii spunea că medicul își asasinase ibovnica și o îngropase în grădină, de teamă ca satul să nu-l otrăvească prin intermediul ei. Era inexplicabil de ce se spunea așa ceva, tocmai când nimeni n-avea temeiuri să urzească moartea doctorului. Cred că autoritățile uitaseră de existența lui până în acel an, când guvernul întărise poliția și paza cu oamenii lui de încredere. Atunci au dezgropat legenda uitată din fițuică, iar autoritățile au forțat ușile,

au percheziționat casa, au săpat în patio și au sondat în toaletă, încercând să dea de cadavrul lui Meme. Dar n-au găsit nici urmă din ea.

Tot atunci l-au ridicat pe doctor, l-au bruscat și, cu siguranță, am fi avut încă un sacrificiu în piața publică, în numele eficienței oficiale. Dar a intervenit *Cachorro,* a venit la mine acasă și m-a invitat să-l vizitez pe doctor, că sigur aveam să obțin de la el o explicație satisfăcătoare.

Intrând pe ușa din dos, am dat peste molozul omului care uitase de sine în hamac. Nimic pe lume nu poate fi mai teribil decât molozul uman. Și mai teribil era cel al acestui bărbat de niciunde care, văzându-ne intrând, s-a ridicat în capul oaselor în hamac, părând acoperit cu aceeași crustă de praf de pe toate lucrurile din casă. Capul îi era ca de ceară, iar ochii duri și galbeni își mai păstrau deosebita forță interioară pe care le-o cunoscusem la mine acasă. Aveam impresia că, de l-am fi atins cu unghia, trupul s-ar fi năruit, devenind un morman de talaș omenesc. Își tunsese mustața, dar nu se rădea până la piele. Își tăia barba cu foarfeca, așa că bărbia nu-i părea semănată cu fire tari și viguroase, ci cu un pluș moale și alb. Văzându-l în hamac m-am gândit: *Acum nu pare un bărbat. Ci un hoit căruia încă nu i-au murit ochii.*

A vorbit cu vocea cumpătată de rumegător cu care sosise la noi acasă. A zis că n-avea nimic de spus. A mai zis, ca și cum credea că nu știam, că poliția îi forțase ușile și săpase în patio fără învoirea lui. Dar spusele lui nu erau un protest. Abia de erau o mărturisire plină de văicăreli și melancolie.

În ceea ce-o privește pe Meme, ne-a dat o explicație care putea părea puerilă, dar pe care accentul o făcea să pară adevărată. A zis că Meme plecase, asta era tot. Când

închisese dugheana, începuse să se plictisească în casă. Nu vorbea cu nimeni, nu avea nici o legătură cu lumea din afară. A zis că într-o zi a văzut-o făcându-şi valiza şi nu i-a spus nimic. Că nu i-a spus nimic nici când a văzut-o cu rochia de stradă, tocuri înalte şi valiza în mână, stând în pragul uşii fără să vorbească, de parcă se ivise aşa, gătită, doar ca să-i arate că pleca.

– Atunci, a zis, m-am ridicat şi i-am dat banii care mai rămăseseră în sertar.

Eu am spus:

– Cât e de atunci, doctore?

Iar el a zis:

– Socoteşte după părul meu. Ea mă tundea.

Cachorro abia a vorbit în timpul vizitei. De când intrase în odaie, părea impresionat de singurul bărbat pe care nu-l cunoscuse în decursul celor cincisprezece ani de când era în Macondo. Şi de acea dată, am observat (mai bine ca oricând, poate fiindcă doctorul îşi răsese mustaţa) cât de bine semănau cei doi bărbaţi. Nu erau aidoma, dar păreau fraţi. Unul era cu câţiva ani mai mare, mai slab şi mai costeliv. Dar exista între ei o asemănare a trăsăturilor, ca între doi fraţi, chiar dacă unul seamănă cu tatăl şi celălalt cu mama. Atunci mi-am amintit de ultima noapte de pe coridor. Am spus:

– El e *Cachorro,* doctore. Cândva mi-ai promis că ai să-i faci o vizită.

A zâmbit. S-a uitat la preot şi a zis:

– Adevărat, colonele. Nu ştiu de ce n-am făcut-o.

S-a uitat la el şi l-a cercetat, până când *Cachorro* a vorbit.

– Niciodată nu-i prea târziu să începi, a zis. Mi-ar plăcea să-ţi fiu prieten.

Mi-am dat seama pe loc că, în fața străinului, *Cachorro* își pierduse forța obișnuită. Vorbea timid, fără siguranța inflexibilă cu care îi trona vocea în amvon, când citea transcendental și amenințător prognozele meteo din almanahul Bristol.

Atunci s-au văzut prima dată. Și ultima. Dar viața doctorului a mai durat până azi în zori, deoarece *Cachorro* a intervenit încă o dată în favoarea lui, în noaptea când l-au implorat să îngrijească răniții, iar el nici măcar n-a deschis ușa, și i-au strigat teribila sentință a cărei punere în aplicare îmi asum acum misiunea de a o împiedica.

Ne pregăteam să plecăm, când mi-am amintit că voiam să-l întreb ceva de ani de zile. I-am spus lui *Cachorro* că rămâneam cu doctorul, cât discuta el cu autoritățile. Când am rămas singuri, i-am spus:

– Spune-mi ceva, doctore: Ce s-a întâmplat cu copilul?

Chipul i-a rămas neclintit:

– Ce copil, colonele? a zis.

Și eu i-am spus:

– Păi, al vostru. Când a plecat din casa mea, Meme era însărcinată.

Iar el, liniștit, imperturbabil:

– Ai dreptate, colonele. Uitasem de asta.

Tata a tăcut. Apoi a zis:

– *Cachorro* i-ar fi făcut să vină, altoindu-i cu cureaua.

În ochi i se citește nervozitatea stăpânită. Așteptarea se prelungește de peste o jumătate de oră (fiindcă trebuie să fie în jur de ora trei), iar pe mine mă îngrijorează uimirea copilului, concentrarea cu care nu pare să întrebe nimic, indiferența abstractă și rece, care îl face leit-poleit taică-său.

Fiul meu are să se topească în aerul arzător al acestei miercuri, așa cum i s-a întâmplat lui Martín acum nouă ani, când făcea cu mâna de la fereastra trenului și dispărea o dată pentru totdeauna. Toate sacrificiile mele pentru el vor fi zadarnice, dacă fiul meu va continua să-i semene tatălui său. Zadarnic îl voi ruga pe Dumnezeu să facă din el un bărbat în carne și oase, o prezență cu greutatea și culoarea bărbaților. Zadarnic va fi totul, atâta vreme cât în vene îi va curge sângele tatălui său.

Acum cinci ani, copilul n-avea nimic din Martín. Dar acumulează tot, de când Genoveva García s-a întors la Macondo cu cei șase fii ai ei, inclusiv cele două perechi de gemeni. Genoveva era grasă și îmbătrânită. Îi ieșiseră vinișoare albastre în jurul ochilor, care dădeau un aer cam murdar chipului ei, înainte curat și neted. Arăta o fericire zgomotoasă și dezordonată, în mijlocul puilor ei cu botoșei albi și panglicuțe de organza. Știam că Genoveva fugise cu directorul unei companii de păpușari și îmi displăcea într-un chip ciudat să-i văd fiii, care păreau să aibă mișcări automate, de parcă îi punea în mișcare un singur mecanism central; mici și neliniștitor de egali unul cu celălalt, cei șase aveau pantofiori identici și panglici identice pe rochițe. Dezordonata fericire a Genovevei, prezența ei plină de accesorii urbane într-un sat ruinat, nimicit de praf, mi se păreau dureroase și triste. Era ceva amar, inconsolabil de ridicol în modul ei de a se mișca, de a părea norocoasă și de a i se face milă de modul nostru de viață atât de diferit, zicea, de cel pe care îl cunoscuse în compania de păpușari.

Văzând-o, îmi aduceam aminte de alte vremuri. I-am spus:

– Ești foarte frumoasă, fato.

S-a întristat. A zis:

– Poate că amintirile îngrașă.

Și s-a uitat atentă la copil. A zis:

– Și ce s-a ales de vrăjitorul cu patru nasturi?

I-am răspuns sec, fiindcă știam că știa:

– S-a dus.

Genoveva a zis:

– Și nu ți-a lăsat decât asta?

I-am spus că da, că nu-mi lăsase decât copilul. Genoveva a râs dezlânat și vulgar:

– Trebuie să fii foarte slab de înger ca să faci doar un copil în cinci ani, a zis și a continuat, bâțâindu-se fără răgaz, cotcodăcind printre puii ei zăpăciți: Și eu care eram nebună după el. Îți jur că ți l-aș fi furat, dacă nu l-am fi cunoscut la priveghiul unui copil. Pe vremea aceea eram tare superstițioasă.

Înainte de a-și lua rămas-bun, Genoveva s-a uitat la copil și a zis:

– E, într-adevăr, leit-poleit el. Nu-i lipsește decât sacoul la patru nasturi.

Și, din acea clipă, copilul a început să-mi pară identic cu tatăl lui, de parcă ea i-ar fi făcut vraja identității. Uneori îl surprind cu coatele pe masă, cu capul pe umărul stâng și privirea nebuloasă pierdută niciunde. E la fel ca Martín când se rezema de ghivecele cu garoafe de pe balustradă și zicea: „Chiar dacă nu pentru tine, tot aș rămâne să trăiesc în Macondo tot restul vieții". Am uneori impresia că așa va spune, așa cum ar putea-o spune acum, când stă jos, aici, lângă mine, taciturn, pipăindu-și nasul congestionat de căldură.

– Te doare? îl întreb. Zice că nu, că se gândea că nu și-ar putea ține ochelarii. Nu trebuie să-ți faci griji din pricina

lui, îi spun și-i desfac nodul de la gât. Spun: Când ajungem acasă, să te odihnești, ca să poți face baie.

Apoi mă uit la tata, care tocmai a zis: „Cataure", strigându-l pe flăcăul cel mai în vârstă. E un indian îndesat și scund, care a fumat în pat și care, auzindu-și numele, înalță capul și caută chipul tatei cu ochii lui mici și negri. Dar, când tata vorbește iar, se aud în odăița din spate pașii primarului, care intră la noi, clătinându-se.

11

Amiaza a fost teribilă la noi acasă. Deşi pentru mine n-a fost o surpriză vestea morţii lui, căci o aşteptam de ceva vreme, n-aş fi putut bănui că avea să provoace atâta zăpăceală în casă. Cineva trebuia să mă însoţească la înmormântare şi m-am gândit că voi merge cu nevastă-mea, mai ales după ce am fost bolnav, acum trei ani, şi după seara când, răscolind prin sertarele mesei mele de scris, ea găsise bastonaşul cu mâna de argint şi cu micuţa balerină cu arc. Cred că pe atunci uitasem de jucărie. Dar în acea după-amiază am pus mecanismul în funcţiune şi micuţa balerină a dansat ca pe vremuri, însufleţită de melodia care înainte era festivă, dar acum, după lunga tăcere din sertar, suna taciturn şi nostalgic. Adelaida a privit-o dansând şi şi-a adus aminte. După aceea, s-a întors spre mine, cu privirea umedă de o tristeţe simplă.

– De cine îţi aminteşte? a zis.

Ştiam la cine se gândea Adelaida, în vreme ce jucăria întrista odaia cu muzicuţa ei uzată.

– Ce s-o fi ales de el? a zis nevastă-mea, amintindu-şi, zguduită poate, cum fluturau aripile acelor vremuri, când

el apăruse în ușa încăperii, la șase seara, și agățase lampa de tocul ușii.

– E în colț, am spus. Într-o zi o să moară și va trebui să-l îngropăm. Adelaida a tăcut, absorbită de dansul jucăriei, iar eu m-am molipsit de nostalgia ei. I-am spus: Întotdeauna am vrut să aflu cu cine l-ai confundat când a venit. Ai pus masa aceea, pentru că ți-a semănat cu cineva.

Și Adelaida a zis, surâzând cenușiu:

– Ai să râzi de mine dacă am să-ți spun cu cine mi s-a părut că semăna când s-a așezat aici, în colț, cu micuța balerină în mână. Și a arătat cu degetul în pustiul unde îl văzuse cu douăzeci de ani în urmă, cu ghete înalte și haine care păreau o uniformă militară.

Am crezut că în acea după-amiază se împăcaseră în amintire, așa că azi i-am cerut nevesti-mii să-și pună o rochie de doliu și să mă însoțească. Dar jucăria e iar în cutie. Muzica și-a pierdut efectul. Adelaida se stinge. E tristă, distrusă și-și trece ore în șir spunând rugăciuni în odaie.

– Numai ție îți putea da prin minte să organizezi înmormântarea asta, mi-a zis. După toate nenorocirile care ne-au lovit, nu ne mai lipsea decât blestematul ăsta de an bisect. Și pe urmă potopul.

Am încercat s-o conving că era la mijloc cuvântul meu de onoare.

– Nu putem nega că-i datorez viața, am spus.

Și ea a zis:

– El ne-o datora nouă. N-a făcut decât să-ți salveze viața, plătindu-și datoria de pat, mâncare și haine curate, adunată în decursul a opt ani.

Apoi a tras un scaun lângă balustradă. Probabil că mai e încă acolo, cu ochii înnorați de triști și superstiții.

Atitudinea ei mi s-a părut atât de hotărâtă, că am încercat s-o liniștesc.

– Bine. În cazul acesta, mă duc cu Isabel, am spus. Dar ea n-a răspuns. A continuat să stea jos, intangibilă, până când ne pregăteam să ieșim și i-am spus, crezând că-i făceam o plăcere: Până ne întoarcem, du-te și roagă-te pentru noi.

Atunci a întors capul spre ușă, zicând:

– Nici măcar n-am să mă rog. Rugăciunile mele vor continua să fie zadarnice, atâta vreme cât femeia o să vină marți de marți să ceară o rămurică de roiniță. În vocea ei era o răzvrătire întunecată și răvășită: Am să stau aici, culcată, până la Judecata de Apoi. Dacă până atunci nu mănâncă termitele scaunul...

Tata se oprește cu gâtul întins, trăgând cu urechea la pașii cunoscuți care înaintează în odaia din fund. Uită ce voia să-i zică lui Cataure și încearcă să facă stânga împrejur, sprijinit în baston, dar piciorul beteag îl trădează și e cât pe-aci să cadă pe brânci, ca acum trei ani, când a căzut într-o baltă de limonadă între zgomotele oalei de lut, care s-a dus de-a dura pe dușumea, între galenții, balansoarul și plânsul copilului, singurul care l-a văzut căzând.

De atunci șchiopătează, de atunci trage piciorul care i s-a anchilozat după o săptămână de chinuri, din care am crezut că n-avea să-și mai revină nicicând. Acum, văzând că-și recapătă echilibrul grație ajutorului dat de primar, mă gândesc că tocmai în piciorul inapt stă secretul promisiunii pe care se pregătește să și-o țină în ciuda voinței satului.

Poate că recunoștința lui datează de atunci. De când a căzut în nas pe podeaua din coridor, spunând că se simțise împins parcă dintr-un turn, iar ultimii doi medici rămași

în Macondo ne-au sfătuit să-i ușurăm moartea. Mi-l aduc aminte după ce zăcuse cinci zile în pat, chircit între cearșafuri; îmi amintesc trupul lui chinuit, ca al lui *Cachorro*, pe care toți locuitorii din Macondo îl duseseră la cimitir înainte cu un an, înghesuindu-se într-o emoționantă procesiune cu flori. În sicriu, maiestatea lui avea același fond de uitare de sine iremediabilă și neconsolată, pe care o vedeam și pe chipul tatei în acele zile când dormitorul se umpluse de glasul lui, vorbind de militarul ciudat care, în timpul războiului din 1885, apăruse într-o noapte în tabăra colonelului Aureliano Buendía, cu pălăria și ghetele împodobite cu piei, dinți și gheare de tigru, și pe care l-au întrebat: „Cine ești?" Dar militarul ciudat nu răspunsese; atunci îi ziseseră: „De unde vii?" Și tot nu răspunsese; și îl întrebaseră: „De partea cui lupți?" Și tot nu obținuseră vreun răspuns de la militarul necunoscut, până când ordonanța nu pusese mâna pe-un tăciune și i-l apropiase de față, îl cercetase o clipă și exclamase, scandalizată: „Rahat! E ducele de Marlborough!"

În toiul teribilei halucinații, medicii au poruncit să-i facem baie. Și așa am făcut. Dar a doua zi abia de se putea observa o imperceptibilă schimbare la pântecele lui. Atunci medicii au părăsit casa și au zis că singurul lucru recomandabil era să-i ușurăm moartea.

Dormitorul a rămas cufundat în tăcerea în care nu se auzea decât cum moartea dădea molcom și tihnit din aripi, într-o fluturare ascunsă, care în dormitoarele muribunzilor duhnește a mort. După ce padre Ángel i-a dat muribundului ultima împărtășanie, nu ne-am clintit ore în șir, contemplându-i profilul colțuros. Apoi a sunat ceasul și mama vitregă s-a pregătit să-i dea leacul cu lingura.

l-am săltat capul, încercând să-i desfacem dinții, pentru ca ea să poată strecura lingura. Atunci s-au auzit pe coridor pași rari și hotărâți. Mama vitregă a rămas cu lingura în aer, șoapta rugăciunii a plutit alături, iar ea s-a întors spre ușă, paralizată și neobișnuit de lividă.

– Și în purgatoriu aș recunoaște pașii ăștia, a izbutit să spună, chiar când ne-am întors spre ușă și l-am văzut pe doctor.

Era aici, în prag; și ne privea.

Îi spun fiicei mele:

– *Cachorro* i-ar fi făcut să vină, altoindu-i cu cureaua, și mă îndrept spre coșciug, gândind: *Încă de când s-a dus doctorul din casa noastră, eram convins că actele ni le dirijează o voință superioară, împotriva căreia nu ne putem răzvrăti, nici măcar din răsputeri, ori ne-am asuma atitudinea stearpă a Adelaidei, care s-a încuiat să se roage.*

Parcurgând distanța până la coșciug și văzându-mi oamenii, neclintiți pe pat, am senzația că am tras în piept, odată cu prima înghițitură din aerul care fierbe deasupra mortului, tot amarul fatalității care a distrus Macondo. Cred că primarul n-o să întârzie cu aprobarea pentru înmormântare. Știu că afară, pe străzile chinuite de căldură, oamenii stau și așteaptă. Știu că femei dornice de spectacol stau la geamuri, fără să-și aducă aminte că pe vetre laptele fierbe și orezul s-a uscat. Dar mai cred și că această ultimă formă de răzvrătire depășește posibilitățile acestui grup de oameni storși și morți de oboseală. Puterea lor de luptă e confuză încă dinaintea duminicii electorale în care s-au mișcat, au făcut planuri și au fost înfrânți, rămânând apoi convinși că-și hotărau propriile acte. Dar toate păreau pregătite

să ordoneze faptele care, pas cu pas, aveau să ducă inevitabil la această miercuri.

Acum zece ani, când s-a prăvălit peste noi ruina, străduniile colective ale celor care aspirau să-şi revină ar fi fost suficiente pentru reconstrucţie. Ar fi fost de ajuns să ieşim pe ogoarele distruse de compania bananieră; să le curăţăm de buruieni şi s-o luăm iar de la capăt. Dar vijelia se învăţase să fie nerăbdătoare; să nu creadă nici în trecut, nici în viitor. O învăţaseră să creadă doar în prezent şi să-şi sature cu el lăcomia poftelor. N-am avut nevoie de multă vreme ca să ne dăm seama că vijelia trecuse şi că fără ea reconstrucţia era imposibilă. Totul fusese adus de vijelie şi totul se dusese pe aripile ei. După ea rămâneau în molozul satului doar o duminică şi eternul ţepar electoral din ultima noapte, punând în piaţa publică din Macondo patru damigene cu rachiu la dispoziţia poliţiei şi a pazei.

Dacă în acea noapte *Cachorro* a izbutit să-i oprească, deşi încă se mai răzvrăteau, azi ar fi mers din casă în casă, înarmat cu un baston pentru câini, şi i-ar fi obligat să-l îngroape. *Cachorro* îi supusese unei discipline de fier. Chiar după moartea preotului, acum patru ani (cu un an înainte de a mă îmbolnăvi), această disciplină s-a manifestat în pasiunea cu care toţi au smuls flori şi arbuşti din grădinile lor şi le-au dus la mormânt, ca să-i aducă lui *Cachorro* un ultim omagiu.

Doar acest om n-a asistat la înmormântare. Tocmai singurul care îşi datora viaţa categoricei şi contradictoriei subordonări a satului faţă de preot. Fiindcă în noaptea când au pus cele patru damigene de rachiu în piaţa publică, iar Macondo a fost un sat călcat de o ceată de barbari înarmaţi – un sat îngrozit, care îşi arunca morţii la groapa

comună – cineva și-a amintit, probabil, că la acest colț de stradă locuia un medic. Au rezemat targa de poartă și (fiindcă n-a deschis; a vorbit dinăuntru) i-au strigat: „Doctore, ai grijă de răniți, că ceilalți medici nu mai pridídesc", iar el a răspuns: „Duceți-i altunde; nu știu nimic de așa ceva"; dar ei i-au zis: „Ești singurul doctor care ne-a mai rămas. Trebuie să-ți fie milă"; și el a răspuns (dar tot n-a deschis ușa), iar gloata și l-a închipuit în mijlocul salonului, cu lampa ridicată, cu ochii duri și galbeni în lumină: „Am uitat tot ce știam despre răni. Duceți-i altunde", și ușa a rămas încuiată (fiindcă nu s-a deschis niciodată), deși bărbați și femei din Macondo agonizau în fața ei. În acea noapte, gloata ar fi fost în stare de orice. Se pregătea să dea foc casei și să-i facă scrum singurul locatar. Dar s-a ivit *Cachorro*. Părea că stătea nevăzut, de pază, ca să evite moartea casei și a bărbatului. „Nimeni n-are să se atingă de ușa asta", se zice c-ar fi spus *Cachorro*. Și se mai zice că asta-i tot ce-a spus, cu brațele deschise în cruce, cu chipul inexpresiv și rece al hârcii de vacă iluminat de strălucirea furiei țărănești. Atunci furia li s-a ogoit, și-a schimbat cursul, dar tot i-au mai putut striga sentința care garanta, în vecii vecilor, sosirea acestei miercuri.

Ducându-mă spre pat ca să le spun flăcăilor să deschidă ușa, îmi trece prin minte: *Trebuie să sosească dintr-o clipă într-alta*. Și mă gândesc că, dacă nu vine în cinci minute, vom scoate coșciugul fără autorizație și vom pune mortul în stradă, așa că va trebui îngropat chiar în fața casei. „Cataure", îl chem pe cel mai mare dintre oamenii mei, iar el abia are vreme să ridice capul, că se și aud pașii primarului, înaintând în odaia vecină.

Știu că vine drept la mine și încerc să fac la iuțeală stânga împrejur, însă piciorul beteag îmi trage clapa, mă reped înainte, convins că am să cad și am să mă lovesc cu fața de marginea sicriului, dar mă poticnesc în brațul lui, mă prind din răsputeri de el și-i aud glasul pașnic de stupid, zicând:

– Nu-ți face griji, colonele. Te asigur că n-are să se întâmple nimic.

Și cred că-i așa, deși știu că spune așa, ca să-și dea curaj singur.

– Nu cred că se poate întâmpla ceva, îi spun, dar cred pe dos, iar el zice ceva despre copacii *ceiba*[1] din cimitir și îmi dă autorizația de înmormântare. Fără s-o citesc, o îndoi, o pun în buzunarul jachetei și îi spun: Oricum, ce-o să se întâmple trebuia să se întâmple. E ca și cum ar fi anunțat în almanah.

Primarul se adresează flăcăilor. Le poruncește să bată sicriul în cuie și să deschidă ușa. Mă uit la ei cum se mișcă, căutând ciocanul și cuiele care vor șterge pe veci imaginea acestui bărbat, un domn neajutorat venit de niciunde, pe care l-am văzut ultima oară acum trei ani, în fața patului meu de suferință, cu capul și chipul tăbăcite de o decrepitudine prematură. Tocmai mă scosese din ghearele morții. Forța care îl adusese aici, care îi dăduse de veste că eram bolnav părea să fie și cea care îl ținea în fața patului meu, zicând:

– Trebuie doar să faci câteva exerciții cu piciorul. S-ar putea să ai nevoie de baston de aici înainte.

Două zile mai târziu, l-am întrebat ce-i datoram, iar el mi-a răspuns:

---

[1] Arbore sud-american tropical decorativ, al cărui lemn e folosit în ebenisterie și a cărui fibră se utilizează în industria textilă. (n.tr.)

– Nu-mi datorezi nimic, colonele. Dar, dacă vrei să-mi faci o favoare, când am să mă trezesc țeapăn în zori, aruncă peste mine un pumn de țărână. Numai de asta am nevoie, ca să nu mă acopere găinațul.

Chiar în promisiunea pe care m-a pus să i-o fac, în felul cum mi-a propus-o, în ritmul pașilor lui pe dalele din odaie, se ghicea că omul începuse să moară cu mult înainte, deși aveau să mai treacă trei ani înainte ca moartea lui amânată și defectuoasă să aibă definitiv loc într-o zi. Acea zi a fost azi. Și chiar cred că n-ar fi avut nevoie de frânghie. Un suflu ușor ar fi fost de ajuns ca să stingă ultimul licăr de viață care mai rămăsese în ochii lui duri și galbeni. Presimțisem totul încă din noaptea când stătusem la taclale cu el în odăiță, înainte de a veni să locuiască acolo cu Meme. Așa că, atunci când m-a pus să-i promit ceea ce voi împlini acum, n-am fost descumpănit. I-am spus pur și simplu:

– Nu-i nevoie să mă rogi, doctore. Mă cunoști și trebuia să știi că te-aș duce la groapă în ciuda întregii lumi, chiar dacă nu ți-aș datora viața.

Iar el, zâmbitor, cu ochii duri și galbeni în care pentru prima oară se citea împăcarea:

– Totu-i adevărat, colonele. Dar nu uita că un mort nu m-ar fi putut îngropa.

Acum nimeni nu va mai putea spăla rușinea. Primarul i-a dat tatei autorizația de înmormântare, iar tata a zis:

– Oricum, ce-o să se întâmple trebuia să se întâmple. E ca și cum ar fi anunțat în almanah. Și a zis-o cu indolența cu care s-a lăsat în voia satului Macondo, credincios cuferelor în care se păstrează hainele tuturor morților dinaintea nașterii mele.

De atunci totul se duce de râpă. Însăși energia mamei mele vitrege, caracterul ei de fier și dominator au devenit o durere amară. Pare tot mai dusă și mai taciturnă, și e atât de dezamăgită, că azi după-amiază s-a așezat lângă balustradă și a zis:

– Am să stau aici, întinsă, până la Judecata de Apoi.

Tata nu și-a mai impus voința în legătură cu nimic. Numai azi s-a ridicat din pat, ca să-și îndeplinească rușinoasa promisiune. E aici, sigur că totul are să se desfășoare fără consecințe grave, privindu-i pe flăcăii care s-au pus în mișcare, ca să deschidă ușa și să bată sicriul în cuie. Îi văd apropiindu-se, mă ridic în capul oaselor, iau copilul de mână și trag scaunul la fereastră, ca să nu mă vadă satul când vor deschide ușa.

Copilul e uimit. Când m-am ridicat, m-a privit cu un aer indescriptibil, ușor amețit. Dar acum e la fel de uluit ca mine, și se uită la flăcăii care asudă, străduindu-se să tragă de belciuge. Cu un bocet ascuțit și susținut, de metal ruginit, ușa se deschide larg. Atunci văd iar strada, praful luminos, alb și arzător care acoperă casele și care a dat satului un aer lamentabil, de mobilă stricată. E ca și cum Dumnezeu ar fi declarat Macondo inutil și l-ar fi aruncat în cotlonul satelor care nu mai aduc servicii creației.

Copilul, pe care probabil că în prima clipă l-a orbit lumina neașteptată (mâna i-a tremurat într-a mea, când s-a deschis ușa), ridică brusc capul, concentrat, atent, și mă întreabă:

– Auzi?

Abia atunci îmi dau seama că într-un patio vecin o pasăre a ogorului strigă ora.

– Da, și trebuie să fie trei, spun chiar în clipa precisă când se aude prima lovitură a ciocanului într-un cui.

Încerc să nu aud sunetul sfâșietor care îmi face pielea de găină și să-l împiedic pe copil să-și dea seama că mă supără; întorc fața spre fereastră și văd, la celălalt colț al străzii, migdalii melancolici și prăfoși, pe fondul casei noastre. Zguduită de suflul nevăzut al distrugerii, și ea e în ajunul prăbușirii tăcute și definitive. Întreg Macondo e așa de când l-a stors compania bananieră. Iedera invadează casele, muntele crește pe ulițe, zidurile crapă și în plină zi dai de o șopârlă ațipită în dormitor. Totul pare distrus de când n-am mai cultivat rozmarin și chiparoase; de când o mână nevăzută a înghesuit porțelanurile de Crăciun în dulap și a pus la îngrășat moliile în hainele pe care nimeni nu le-a mai purtat. Unde slăbește balamaua unei uși, nu mai există nici o mână amabilă, dispusă s-o repare. Tata nu mai are energie să se miște cum făcea înainte de a fi căzut la pat și de a fi rămas șchiop definitiv. În spatele eternului ei ventilator, doamna Rebeca nu se ocupă de nimic care ar putea goni foamea de rea-voință pe care i-o provoacă văduvia stearpă și chinuită. Águeda, lovită de dambla, e copleșită de o boală religioasă răbdurie; iar padre Ángel nu pare să aibă altă satisfacție decât aceea de a-și savura, la siesta zilnică, indigestia perseverentă de după chiftele. Singurele neschimbate sunt cântecul gemenelor de la Sfântul Ieronim și cerșetoarea misterioasă care nu pare să îmbătrânească și care, de douăzeci de ani, vine în fiecare marți la noi acasă pentru o rămurică de roiniță. Doar fluieratul unui tren galben și prăfuit care nu ia pe nimeni mai sparge tăcerea de patru ori pe zi. Iar noaptea, dum-dum-ul uzinei electrice pe care a lăsat-o compania bananieră când a plecat din Macondo.

Văd casa pe fereastră și mă gândesc că acolo e mama vitregă, neclintită pe scaun, gândindu-se, poate, că înainte de întoarcerea noastră va trece și vântul final care ne va șterge satul de pe fața pământului. Atunci se vor duce toate, cu excepția noastră, pentru că încă ne mai leagă de acest pământ o cameră plină de cufere, în care încă se mai păstrează uneltele casei, hainele bunicilor mei și păturile puse pe caii părinților mei, când au venit la Macondo, fugind de război. Ne-au semănat în acest pământ amintirile morților de demult, ale căror oase nu le mai poți găsi nici la douăzeci de brațe sub pământ. Cuferele zac în odaie din ultimele zile ale războiului; și acolo vor fi și în după-amiaza asta, când ne vom întoarce de la înmormântare, dacă nu va fi trecut încă ultimul vânt care va șterge de pe fața pământului dormitoarele pline de șopârle și oamenii tăciturni, devastați de amintiri.

Brusc, bunicul se ridică, se sprijină în baston și-și întinde capul de pasăre pe care ochelarii par siguri, de parcă i-ar face parte din chip. Cred că mi-ar veni foarte greu să port ochelari. La orice mișcare mi-ar sări de pe urechi. Și, gândindu-mă la asta, îmi dau două mici lovituri în nas. Mama se uită la mine și întreabă:

– Te doare?

Îi spun că nu, că pur și simplu mă gândeam că n-aș putea să port ochelari. Iar ea zâmbește, trage adânc aer în piept și îmi zice:

– Probabil că ești transpirat.

E adevărat, hainele îmi ard pielea, catifeaua reiată verde și groasă închisă până sus mi se lipește de trup cu sudoare și-mi dă o senzație chinuitoare.

– Da, spun.

Și mama se apleacă spre mine, îmi desface nodul și îmi face vânt în jurul gâtului, spunând:

– Când ajungem acasă, ai să te odihnești, ca să poți face o baie.

– Cantaure, aud.

Exact acum intră iar pe ușa din spate bărbatul cu revolver. Când apare în tocul ușii, își scoate pălăria și merge grijuliu, de parcă s-ar teme să nu deștepte cadavrul. Dar o face ca să-l sperie pe bunicul, care cade cu fața în jos, împins de bărbat, se clatină și izbutește să se prindă tocmai de brațul celui care a încercat să-l facă să se clatine. Ceilalți se opresc din fumat și stau în continuare pe pat, ca patru corbi pe șevalet. Când intră cel cu revolverul, corbii se înclină, vorbesc în taină, iar unul dintre ei se ridică, se duce până la masă și ia cutiuța de cuie și ciocanul.

Bunicul stă de vorbă cu bărbatul lângă sicriu. Bărbatul zice:

– Nu-ți face griji, colonele. Te asigur că n-are să se întâmple nimic.

Iar bunicul zice:

– Nu cred că se poate întâmpla ceva.

Iar bărbatul zice:

– Îl puteți îngropa afară, lângă gărduleț̦ul din stânga cimitirului, unde copacii *ceiba* sunt mai înalți.

Apoi îi dă bunicului o hârtie, zicând:

– Ai să vezi că are să iasă totul bine.

Bunicul se sprijină în baston cu o mână, ia hârtia cu cealaltă și o bagă în buzunarul jachetei, unde ține cesulețul pătrat din aur, atârnat de un lanț.

- Oricum, ce-o să se întâmple trebuia să se întâmple. E ca și cum ar fi anunțat în almanah.

Bărbatul zice:

- Sunt câțiva oameni la ferestre, dar numai din pură curiozitate. Femeile vin la fereastră întotdeauna și pentru orice.

Dar cred că bunicul nu l-a auzit, pentru că se uită în stradă pe fereastră. Atunci bărbatul se mișcă, ajunge la pat și le spune flăcăilor, făcându-și vânt cu pălăria:

- Acum îl puteți bate în cuie. Între timp, deschideți ușa să intre puțină răcoare.

Flăcăii se pun în mișcare. Unul dintre ei se apleacă asupra sicriului cu ciocanul și cuiele, iar ceilalți se îndreaptă spre ușă. Mama se ridică. E transpirată și palidă. Trage un scaun, mă ia de mână și mă dă deoparte, ca să poată trece flăcăii care au venit să deschidă ușa.

La început încearcă să tragă zăvorul care pare sudat de belciugele ruginite, dar nu-l pot mișca. E ca și cum cineva ar apăsa cu forță dinspre stradă. Dar când unul dintre bărbați se sprijină de ușă și o lovește, în odaie se ridică un zgomot de lemn, balamale ruginite, broaște sudate de vreme, strat pe strat, iar ușa se deschide, enormă, cât să poată trece doi bărbați unul peste altul; și lemnul scrâșnește îndelung, iar fiarele se trezesc. Înainte de a ne putea da seama ce se petrece, în odaie răbufnește lumina, cu spatele, puternică și perfectă, fiindcă i-au luat sprijinul care a susținut-o vreme de două veacuri și, cu forța a două sute de boi, cade pe spate în cameră, ducând cu sine umbra lucrurilor în căderea turbulentă. Oamenii devin brutal vizibili, ca un fulger la amiază, se clatină și am senzația că ar fi trebuit să se țină ca să nu-i dea jos lumina.

Când se deschide ușa, o pasăre a ogorului începe să cânte prin sat. Acum văd strada. Văd praful strălucitor și fierbinte. Văd câțiva bărbați rezemați pe trotuarul opus, cu brațele încrucișate, privind spre odaie. Aud iar pasărea ogorului și-i spun mamei:

– O auzi?

Ea zice că da, că trebuie să fie trei. Dar Ada mi-a zis că păsările ogorului cântă când simt duhoare de mort. Sunt gata să-i spun asta mamei, chiar când aud zgomotul imens al ciocanului în floarea primului cui. Ciocanul lovește, lovește și umple totul; se odihnește o secundă și lovește iar, rănind lemnul de șase ori la rând, trezind vuietul lung și trist al scândurilor adormite, iar mama, cu capul întors în partea cealaltă, se uită în stradă pe fereastră.

Când termină de bătut cuiele, se aud cântând mai multe păsări ale ogorului. Bunicul le face un semn oamenilor lui. Ei se apleacă, se așază pe laturile sicriului, iar cel care rămâne în colț, cu pălăria, zice:

– Nu-ți face griji, colonele.

Și atunci bunicul se întoarce spre colț, agitat și cu gâtul umflat și stacojiu, ca al unui cocoș de luptă. Dar nu zice nimic. Bărbatul însă vorbește iar, din colțul lui:

– Aproape cred că în sat n-a mai rămas nimeni care să-și aducă aminte de asta.

Chiar în acea clipă, simt cu adevărat un cutremur în pântece. *Acum chiar că am poftă să mă duc acolo în spate,* mă gândesc; dar acum e prea târziu. Flăcăii fac un ultim efort; se sforțează, cu călcâiele înfipte în dușumea, iar sicriul plutește în lumină, ca și cum ar duce la mormânt o navă moartă.

Mă gândesc: *Acum au să simtă duhoarea. Acum toate păsările ogorului au să înceapă să cânte.*